

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS
pārbaudes lietā Nr. 2023-27-2C
Rīgā

31.01.2024.

Nr. 6-6/5

Par nevalstisko organizāciju metodiskajiem materiāliem bērnu seksuālās uzvedības izvērtēšanai

Tiesībsargs 13.09.2023. pēc savas iniciatīvas ierosināja pārbaudes lietu Nr. 2023 -27-2C par nevalstisko organizāciju metodisko materiālu speciālistiem bērnu seksuālās uzvedības izvērtēšanai atbilstību Latvijas normatīvajiem aktiem.

Pārbaudes lieta iezīmē valsts atbildīgo iestāžu pasīvo lomu speciālistu, kuru atbildības jomā ir bērnu uzraudzība, audzināšana un izglītošana, nodrošināšanā ar normatīvajiem aktiem atbilstošiem materiāliem kaitējošas seksuālās uzvedības atpazīšanai un atbilstošai reaģēšanai. Valsts atbildīgās iestādes ne tikai nav pievērsušas pienācīgu uzmanību šādu materiālu nodrošināšanai, bet arī nav spējušas atpazīt un nepieļaut tiesību aktiem neatbilstošas bērnu seksuālās uzvedības novērtēšanas sistēmas ieviešanu bērnu aprūpes un audzināšanas iestādēs.

Tiesībsargs jau iepriekš ir vērsis uzmanību, ka jautājumi, kas skar bērna aizsardzību no seksuālās izmantošanas, ir komplicēta bērnu tiesību joma, kas prasa nepārtrauktu sistēmas uzlabošanu un resursu piesaisti, kā arī valsts un pašvaldības iestāžu, tiesu sistēmas un sabiedrisko organizāciju pārliecinātu iesaisti un atdevi, kuras pamatā būtu patiesa un mērķtiecīga vēlme aizsargāt sabiedrības ievainojamākos locekļus – bērnus.¹ Tiesībsargs tādējādi aicina atbildīgo nozaru pārstāvjus iepazīties ar tiesībsarga atzinumu un tajā ietvertajiem secinājumiem un veikt visas nepieciešamās darbības, lai savā atbildības jomā veicinātu bērnu tiesību un interešu ievērošanu, tai skaitā bērnu savlaicīgu aizsardzību no viņu veselībai un attīstībai kaitējošas seksuālās uzvedības.

¹ Tiesībsarga 16.12.2021. atzinums pārbaudes lietā Nr. 2021-24-2B Par noziedzīgo nodarījumu, kas vērsti pret bērna tikumību un dzimumneaizskaramību, izmeklēšanu.

Tiesībsarga pārstāvis 06.09.2023. piedalījās nodibinājuma "Centrs Dardedze" (turpmāk – Dardedze) ekspertu padomes sanāksmē par bērnu seksuālas izmantošanas prevenciju. Sanāksmē piedalījās pārstāvji no Izglītības un zinātnes ministrijas, Labklājības ministrijas, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas (turpmāk – VBTAI), Veselības ministrijas, Valsts policijas un nevalstisko organizāciju – Dardedzes un biedrības "Papardes zieds" (turpmāk – Papardes zieds) pārstāvji. Sanāksmes laikā Papardes zieda valdes priekšsēdētāja Iveta Ķelle kā labo praksi atzīmēja biedrības 2023. gadā izdoto metodisko materiālu "SENSOA Karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību" (turpmāk – Karogu sistēmas grāmata), ko profesionāli darbā ar bērniem var izmantot, lai izvērtētu un nošķirtu kaitējošu bērna seksuālo uzvedību no vecumam atbilstošas uzvedības. VBTAI pārstāvji atzinīgi izteicās par Papardes zieda organizētajām mācībām, kuras balstītas Karogu sistēmas grāmatā aprakstītajā metodē, kā pareizi atpazīt un reaģēt uz bērnu seksuālo uzvedību. Sanāksmes laikā Valsts policijas pārstāve psiholoģe Dace Landmane norādīja, ka arī Dardedze ir izveidojusi metodiskos materiālus kaitējošas seksuālas uzvedības atpazīšanai, un uzdeva jautājumu nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, pēc kuras metodes būtu jāvadās speciālistiem darbā ar bērniem, kuri ir piedzīvojuši vai veikuši kaitējošu seksuālo uzvedību. Papardes zieda un Dardedzes pārstāvji norādīja, ka abi materiāli ir paredzēti dažādiem mērķiem – Dardedzes metodiskais materiāls ir paredzēts kaitējošas seksuālas uzvedības atpazīšanai, savukārt Papardes zieda ieviestā Karogu sistēmas metode palīdz atpazīt arī tādu bērnu seksuālo uzvedību, kas ne vienmēr ir kaitējoša.

Pārbaudes lietā veiktās darbības

Tiesībsargs pārbaudes lietas ietvaros ir iepazinies gan ar Dardedzes metodisko materiālu "Kaitējoša seksuāla uzvedība bērnu vidū: vispārīga rokasgrāmata speciālistiem" (turpmāk – KSU rokasgrāmata), gan ar Papardes zieda Karogu sistēmas grāmatu.

Lai pārbaudes lietā iegūtu visaptverošu informāciju par konkrētajiem metodiskajiem materiāliem, tiesībsargs vērsās ar lūgumu sniegt informāciju Valsts policijā, VBTAI, Labklājības ministrijā, Izglītības un zinātnes ministrijā, Veselības ministrijā, kā arī lūdza sniegt informāciju Papardes ziedam un Dardedzei. Papildus tam tiesībsargs Valsts policijai un VBTAI lūdza sniegt izvērstu vērtējumu par Papardes zieda Karogu sistēmas grāmatas saturu un tā atbilstību nacionālajiem

tiesību aktiem, ņemot vērā, ka šo iestāžu kompetencē ir izvērtēt iespējamus bērnu tiesību pārkāpumus².

Tiesībsargs lūdza sniegt viedokli arī psiholoģijas zinātņu doktorei un kognitīvi biheiviorālajai terapeitei Diānai Zandei un klīniskajam psihologam un Latvijas Universitātes pasniedzējam Edmundam Vanagam, kuri ieteikuši grāmatu izmantot profesionāļiem darbā ar bērniem.³

Tiesībsargs saņēma atbildes no Valsts policijas⁴, VBTAI⁵, Labklājības ministrijas⁶, Izglītības un zinātnes ministrijas⁷, Veselības ministrijas⁸, Papardes zieda⁹, Dardedzes¹⁰ un Diānas Zandes¹¹, bet E. Vanags atbildi nesniedza. Izvērtējumu par satura atbilstību veica tikai Valsts policija, savukārt VBTAI šādu izvērtējumu atbildē tiesībsargam nesniedza.

Tiesībsargs šajā atzinumā sniedz savu izvērtējumu par:

1. Bērna tiesību uz seksuālo izglītību tvērumu.
2. Papardes zieda un Dardedzes piedāvāto metodisko materiālu bērnu seksuālās uzvedības izvērtēšanai atbilstību Latvijas tiesību aktiem.
3. Papardes zieda Karogu sistēmas grāmatā ietvertajām neatbilstībām nacionālajiem tiesību aktiem.
4. Karogu sistēmas metodes piemērošanu bērnu seksuālās uzvedības izvērtēšanai.
5. Papardes zieda Karogu sistēmas grāmatā ietvertajiem bērnu seksuālās izmantošanas attēliem un ar to izplatību saistītajiem riskiem.

² Bērnu tiesību aizsardzības likuma 73. panta pirmā daļa nosaka, ka katrai personai ir pienākums nekavējoties ziņot policijai, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai, bāriņtiesai vai sociālajam dienestam par likumpārkāpumu, kas vērsts pret bērnu.

³ Uz Karogu sistēmas grāmatas vāka sniegti D.Zandes un E.Vanaga ieteikumi izmantot Karogu sistēmu profesionāļiem darbā ar bērniem.

⁴ Valsts policijas 16.10.2023. atbildes vēstule Nr.20/CANos/62505.

⁵ VBTAI 17.10.2023. atbilde tiesībsargam Nr. 1-8/3301.

⁶ Labklājības ministrijas 17.10.2023. atbilde tiesībsargam Nr. 33-1-05/1550.

⁷ Izglītības un zinātnes ministrijas 08.11.2023. atbilde tiesībsargam Nr. 01-15.1/5039.

⁸ Veselības ministrijas 13.11.2023. atbilde tiesībsargam Nr. 4-10e-PAD/23/89.

⁹ Biedrības "Papardes zieds" 28.09.2023. atbilde tiesībsargam, reģistrēta ar Nr. 6-8/164 un Papardes zieda 22.11.2023. vēstule tiesībsargam, reģistrēta ar Nr. 6-8/196.

¹⁰ Nodibinājuma "Centrs Dardedze" 22.09.2023. atbilde tiesībsargam Nr. 2-3b/20.

¹¹ D. Zandes 03.11.2023. atbilde tiesībsargam, reģistrēta ar Nr. 6-8/179.

6. Valsts un pašvaldību iestāžu pienākumu un atbildību izvērtēt darbiniekiem piedāvātos nevalstisko organizāciju materiālus, sevišķi jautājumos, kas skar bērna aizsardzību no seksuālās izmantošanas un pavešanas netiklībā.

Pārbaudes lietā lietotie termini

Seksuālā izmantošana – ar 20.04.2023. Bērnu tiesību aizsardzības likuma grozījumiem¹² “seksuālās vardarbības” jēdziens tika aizstāts ar “seksuālās izmantošanas” jēdzienu, tādējādi paplašinot redzējumu par tām prettiesiskajām darbībām pret bērna tikumību un dzimumneaizskaramību, pret kurām ir nepieciešams nodrošināt bērna tiesisko aizsardzību. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1.panta 10.punktu seksuālā izmantošana ir jebkādas seksuāla rakstura darbības ar bērnu nolūkā sniegt vai gūt seksuālu stimulāciju vai seksuālu apmierinājumu, vai citādu labumu, ko veic pieaugušais vai cits bērns, kurš sava vecuma vai attīstības dēļ atrodas atbildības, uzticības vai spēka pozīcijās attiecībā pret upuri ar fizisku kontaktu vai bez šāda kontakta ar bērna ķermeni, tai skaitā pakļaujot bērnu citu seksualitātei vai izmantojot informācijas vai komunikāciju tehnoloģijas. Bērna seksuālā izmantošana ir noziedzīgs nodarījums saskaņā ar Krimināllikuma 159., 160., 161., 162., 162.¹, 164., 166. pantiem.

Seksuālā vardarbība – prettiesiskas darbības, kas aprakstītas Krimināllikuma 159. un 160.pantā Seksuālās vardarbības jēdziens ir šaurāks par seksuālās izmantošanas jēdzienu, jo tas apzīmē tikai tādas darbības, kuras ir veiktas fiziskā saskarē ar cietušo bērnu, kā arī šādas darbības ir veiktas, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli (bērna mazgadību) vai pret bērna gribu, lietojot vardarbību, draudus vai izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo.

Kaitējoša seksuālā uzvedība - viena vai vairāku bērnu veikta seksuāla uzvedība (tā var būt gan verbāla, gan arī izpausties kā aktīva darbība), kas nav atbilstoša viņu vecumam un attīstības stadijai un kas var kaitēt gan pašam bērnam, kurš šīs darbības veic, gan arī citiem bērniem. Šis termins tiek skaidrots Dardedzes KSU rokasgrāmatā. Kaitējošu seksuālo uzvedību no seksuālās izmantošanas vai seksuālās vardarbības atšķir ar to, ka ar šo jēdzienu apzīmē tikai tādas darbības, ko veic bērns pats vai bērni savstarpēji, kā arī šāda uzvedība ne visos gadījumos ietver Krimināllikumā aprakstīto noziedzīgo nodarījumu pazīmes.

¹² 2023. gada 20. aprīļa likums "Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā". <https://likumi.lv/ta/id/341548>

Transgresīva seksuālā uzvedība – Karogu sistēmas grāmatā izmantots termins, kas apzīmē pārkāpjošu vai kaitējošu seksuāla rakstura rīcību¹³, tā ir attiecināma arī uz tādu uzvedību vai rīcību, ko veic pieaugušais pret bērnu.

Bērnu seksuālās izmantošanas materiāli - termins ietver plašāku nozīmi nekā termins “bērnu pornogrāfija”, kuru izmanto Latvijas tiesību aktos. Bērnu seksuālās izmantošanas materiāli ietver jebkurus materiālus, kuri seksualizētā veidā attēlo bērnus (arī reāli neeksistējošus bērnus) un tie aptver visus gadījumus, kad tiek attēlota bērnu seksuālā izmantošana, arī gadījumos, ja uz tiem neattiecas juridiska termina “bērnu pornogrāfija” tvērums.

1. Bērna tiesības uz seksuālo izglītību

ANO Bērnu tiesību konvencija paredz starptautiski garantētas bērnu pamattiesības, tostarp tiesības piekļūt informācijai, kuras mērķis ir veicināt viņu veselību (17. pants); profilaktiskai veselības aprūpei, izglītībai un pakalpojumiem (24. pants); tiesības uz izglītību (29. pants) un tiesības būt aizsargātam pret jebkādu seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (34.pants). Kopsakarā šie Bērnu tiesību konvencijas panti nodrošina ikviena bērna – gan jaunāka vecuma, gan pusaudža - tiesības uz vecumam atbilstošu seksuālo izglītību.

Papardes zieda valdes priekšsēdētāja Iveta Ķelle atbildē uz tiesībsarga vēstuli, kurā tiesībsargs informēja biedrību par pārbaudes lietas uzsākšanu un lūdza sniegt informāciju, norādīja, ka “Papardes zieds jau līdz šim pastāvīgi ir saskāries ar situācijām, kur cilvēki savu personisko uzskatu, politisko vai citu iemeslu dēļ ir gatavi iebilst pret bērnu seksuālo izglītību un bērnu tiesību aizsardzību tieši seksuālās veselības un izglītības jomā.”¹⁴

Izglītības un zinātnes ministrija atbildē tiesībsargam, pamatojot Karogu sistēmas grāmatas lietderību, ir norādījusi, ka tās ieskatā “sabiedrības, tai skaitā pedagogu un izglītojamo, izglītošana par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem ir nozīmīga un svarīga, lai nodrošinātu seksuālo un reproduktīvo veselību un aprūpi un veicinātu personas fizisko, garīgo un sociālo labklājību. Seksuālās un reproduktīvās

¹³ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.gada izdevums latviešu valodā, 7.lpp.

¹⁴ Papardes zieda 28.09.2023. atbilde uz 31.09.2023. tiesībsarga vēstuli Nr. 6-8/146.

veselības veicināšanā kā viens no prioritārajiem uzdevumiem ir pietiekama un atbilstoša sabiedrības informēšana un izglītošana par seksuālās un reprodūktīvās veselības jautājumiem.”¹⁵

Tiesībsargs secina, ka Karogu sistēmas grāmatā aprakstītās metodes, kā atpazīt un reaģēt uz bērnu seksuālo uzvedību, izmantošana Latvijā tiek pamatota arī ar nepieciešamību veicināt bērna seksuālo izglītošanu. Grāmatā norādīts, ka “Karogu sistēma palīdz mazināt seksuālās izglītības vakuumu un pārvarēt ar seksualitāti saistītos tabu”¹⁶, metode var “iedzīvināt seksuālās tiesības un veicināt seksuālo veselību”¹⁷. Tādējādi šajā pārbaudes lietā ir nepieciešams iekļaut arī izvērtējumu par to, ko ietver bērna tiesības uz seksuālo izglītību.

Bērnu tiesību komiteja Vispārējā komentārā par bērna tiesībām uz visaugstvērtīgāko pieejamo veselības standartu¹⁸ norāda, ka seksuālās un reprodūktīvās veselības izglītībai būtu jāietver pašapzināšanās jautājumi un izglītošana par ķermeņa uzbūvi, tostarp anatomiskiem, psiholoģiskiem un emocionāliem aspektiem, un tai vajadzētu būt pieejamai visiem bērniem – zēniem un meitenēm. Tajā jābūt iekļautai informācijai par seksuālo veselību un labklājību, piemēram, par ķermeņa pārmaiņām un nobriešanas procesiem, un tai vajadzētu būt izstrādātai tā, lai bērnos radītu izpratni par reprodūktīvo veselību un darbībām ar dzimumu saistītas vardarbības novēršanai, lai viņi spētu rīkoties seksuāli atbildīgi.¹⁹

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) savos spriedumos²⁰ ir atzinusi, ka seksuālā izglītība var tikt iekļauta pamatizglītības obligātajā saturā un šādas izglītības iekļaušana nepārkāpj vecāku tiesības nodrošināt saviem bērniem tādu izglītību un mācības, kas ir saskaņā ar viņu reliģisko pārliecību un filozofiskajiem uzskatiem.²¹ ECT norāda, ka informācijai un zināšanām, kas ir iekļautas obligātajā izglītības saturā, ir jābūt pasniegtām objektīvi, kritiski un plurālistiski. Valstij ir

¹⁵ Izglītības un zinātnes ministrijas 08.11.2023. atbilde tiesībsargam Nr. 01-15.1/5039.

¹⁶ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.gada izdevums latviešu valodā, 11.lpp.

¹⁷ Turpat, 16.lpp.

¹⁸ Vispārējais komentārs Nr. 15 (2013) par bērna tiesībām uz visaugstvērtīgāko pieejamo veselības standartu (24. pants), pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/08/visparejais-komentars-nr.15-veselibas.pdf>

¹⁹ Turpat, 60. punkts.

²⁰ Skat. ECT 1976.gada lieta Kjeldsen, Busk Madsen un Pedersen pret Dāniju, 2000. gada lieta Jimenez Alonso un Jimenez Merino pret Spāniju; 2011.gada lieta Dojan pret Vāciju; 2017.gada lieta A.R. pret Šveici.

²¹ Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 2.pants.

aizliegts ietekmēt bērnus tādā veidā, kas varētu aizskart vecāku reliģisko pārliecību un filozofiskos uzskatus. Tā ir robeža, kuru valsts nedrīkst pārkāpt.²²

ANO Bērnu tiesību komiteja uzsver, ka, veidojot seksuālās audzināšanas saturu, ir būtiski ņemt vērā bērna vecumu. Pusaudžiem ir tiesības piekļūt piemērotai informācijai, kas ir būtiska viņu veselībai un attīstībai un viņu spējai jēgpilni iesaistīties sabiedrības dzīvē. Konvencijas dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt, ka visiem pusaudžiem gan skolā, gan ārpus tās tiek sniegta un netiek aizliegta precīza un piemērota informācija par to, kā aizsargāt savu veselību un veidot un praktizēt veselīgus ieradumus. Šādai informācijai jāaptver informācija par drošu un cieņpilnu sociālo un seksuālo uzvedību.²³ Bērnu tiesību komiteja norāda, ka, sniedzot informāciju bērniem par seksuālo uzvedību, ir ļoti būtiski atrast pareizos līdzekļus un metodes, kā sniegt informāciju, kas ir piemērota, un pietiekami jutīgi pievēršas pusaugu meiteņu un zēnu īpatnībām un īpašajām tiesībām.²⁴

Veidojot seksuālās izglītības saturu, nedrīkst nonākt pretrunā ar seksuālās audzināšanas mērķiem. Saskaņā ar starptautiskiem standartiem bērnu seksuālai izglītošanai vajadzētu sasniegt šādus rezultātus:

- aizkavēt bērnu pāragru dzimumdzīves uzsākšanu;
- samazināt seksuālo aktivitāšu biežumu starp bērniem;
- samazināt seksuālo partneru skaitu;
- samazināt riskantu uzvedību;
- samazināt neaizsargātu dzimumaktu biežumu.²⁵

²² ECT spriedums 1976.gada lietā Kjeldsen, Busk Madsen un Pedersen pret Dāniju, 53.pārgrāfs . Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57509>.

²³ Vispārējais komentārs Nr. 4 (2003) Pusaudžu veselība un attīstība Bērnu tiesību konvencijas kontekstā, 26.punkts. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/08/visparejais-komentars-nr.4_pusaudzu-veseliba-un-attistiba-bernu-tiesibu-konvencijas-konteksta.pdf

²⁴ Turpat, 28.punkts.

²⁵ UNESCO, UNAIDS, UNFPA, UNICEF, UN Women and WHO (2018) International technical guidance on sexuality education: an evidence-informed approach. p.28. https://cdn.who.int/media/docs/default-source/reproductive-health/sexual-health/international-technical-guidance-on-sexuality-education.pdf?sfvrsn=10113efc_29&download=true

Secināms, ka seksuālās izglītības mērķis ir sniegt bērniem kvalitatīvu un vecumam atbilstošu saturu, kas viņus pasargātu no kaitējošas seksuālās uzvedības un veicinātu bērnu izpratni par reprodaktīvo veselību, lai viņi spētu rīkoties seksuāli atbildīgi.

Bērnu seksuālā izglītība nedrīkst ietvert informāciju, kas mudinātu bērnus iesaistīties “seksuālās spēlēs”, nodarboties ar “dažādiem seksa veidiem”, skatīties pornogrāfiju, veicinātu sociāli nepieņemamu uzvedību vai mācītu bērniem masturbāciju. Arī Pasaules Veselības organizācija (turpmāk – PVO) ir norādījusi, ka bērnu seksuālā izglītība sevī neietver bērnu masturbācijas veicināšanu. PVO publicētajos materiālos par 9 – 12 gadus vecu bērnu seksuālo izglītību nereti tiek pārprastas tās norādes uz nepieciešamību sniegt bērniem informāciju par masturbāciju. Šādas informācija sniegšana aprobežojas tikai ar nepieciešamību praktizētājiem un ģimenēm atbilstoši vajadzībai sniegt precīzu informāciju par jauniešu seksualitāti, atbilstoši viņu attīstības pakāpei.²⁶ Seksuālā izglītība neietver pieaugušo tiesības apmācīt vai kā citādi veicināt bērnu masturbāciju.²⁷

Valsts un pašvaldību iestādēm ir pienākums kritiski izvērtēt jebkādus materiālus, kas ienāk to rīcībā, neatkarīgi no to avota, un izvērtēt to atbilstību bērna tiesībām uz vecumam atbilstošu un kvalitatīvu seksuālo izglītību un bērna tiesībām būt pasargātam no seksuālas izmantošanas un pavināšanas. Tiesībsargs vēlas īpaši uzsvērt, ka bērnu seksuālā izglītība nedrīkst nonākt pretrunā ar valsts tiesību aktiem, sevišķi tiem, kuri aizsargā bērnus no seksuālās izmantošanas, pavināšanas netiklībā un dzimuminstinkta izraisīšanas.²⁸

2. Papardes zieda un Dardedzes metodisko materiālu atbilstība Latvijas tiesību aktiem

Tiesībsargs pārbaudes lietas ietvaros izvērtēja gan Dardedzes KSU rokasgrāmatu, gan arī Papardes zieda Karogu sistēmas grāmatu, vērtējot materiālu atbilstību Latvijas tiesību sistēmai.

²⁶ UNESCO un PVO 2018. gadā publicētajā materiālā “Starptautiskie tehniskie norādījumi par seksuālo izglītību: uz pierādījumiem balstīta pieeja” norāda, ka bērniem 9-12 gadu vecumā var sniegt informāciju par to, ka, iestājoties pubertātei, zēni un meitenes var sākt masturbēt, materiāls aicina sniegt informāciju par to, ka tā nerada fizisku vai emocionālu kaitējumu un ka to nevajadzētu darīt publiski (71.lpp.). Pieejams:

https://cdn.who.int/media/docs/default-source/reproductive-health/sexual-health/international-technical-guidance-on-sexuality-education.pdf?sfvrsn=10113efc_29&download=true

²⁷ WHO Q&A (2023) Does sexuality education encourage masturbation? Pieejams: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/comprehensive-sexuality-education>

²⁸ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 15.panta otrā daļa, 51.pants, Krimināllikuma 162.pants.

Zīmīgi, ka Dardedzes KSU rokasgrāmatu ir sastādījuši Latvijas pētnieki²⁹. Savukārt Papardes zieda Karogu sistēma ir flāmu seksuālās veselības un HIV ekspertu organizācijas SENSOA pētnieces Erikas Fransas autordarbs.

Papardes zieds ir sniedzis pretrunīgu informāciju par to, vai Karogu sistēmas grāmata ir pielāgota Latvijas tiesību sistēmai. No vienas puses, Papardes zieda tīmekļvietnē ir norādīts, ka biedrība ir veikusi materiāla padziļinātu analīzi un pielāgojusi to vietējām vajadzībām.³⁰ Karogu sistēmas grāmatā izmantotās literatūras saraksts tādējādi ir papildināts ar diviem avotiem – Drossinternets.lv un Krimināllikums. Papardes zieds pirmajā atbildē tiesībsargam ir norādījis, ka “nav šaubu, ka arī šis konkrētais materiāls (..) ir pilnībā atbilstošs Latvijas tiesību aktiem”³¹.

No otras puses, savā otrajā vēstulē tiesībsargam Papardes zieds ir norādījis, ka Karogu sistēmas grāmata “ir aizsargāta ar autortiesībām, nekādas izmaiņas saturā tulkošanas procesā nav pieļaujamas” un ka “piemēri un iespējamās profesionāļu atbildes reakcijas nav adaptētas Latvijas tiesību sistēmai”³².

2.1. Dardedzes KSU rokasgrāmata

Dardedzes KSU rokasgrāmata iepazīstina ar kaitējošas seksuālās uzvedības terminu, norādot, ka tā ir viena vai vairāku bērnu veikta seksuāla uzvedība (tā var būt gan verbāla, gan arī izpausties kā aktīva darbība), kas nav atbilstoša viņu vecumam un attīstības stadijai un kas var kaitēt gan pašam bērnam, kurš šīs darbības veic, gan arī citiem bērniem.³³ KSU rokasgrāmata ir paredzēta speciālistiem darbā ar bērniem.

KSU rokasgrāmatā norādīts, ka attiecībā uz KSU atpazīšanu Latvijā nav izveidota vienota sistēma un pieeja, tādēļ rokasgrāmata ir kā pirmais solis sabiedrības izglītošanā par šo problēmu. KSU rokasgrāmatas mērķis ir “izveidot sistemātisku un efektīvu pieeju, lai dažādos reģionos, iestādēs

²⁹ Līga Redliha (Mg. psych.), Sindija Dziedātāja (Mg. psych.), Anastasija Pušņakova (Mg. psych.), Liene Nikolajeva (Mg. psych.), Janeta Bokaldere (Prof. mg. soc. d.).

³⁰ Grāmatas “Karogu sistēma. Kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību” atvēršana. Publicēts Papardes zieda mājaslapā 19.07.2023. Pieejams: <https://papardeszieds.lv/profesionaliem/test/>

³¹ Papardes zieda 28.09.2023. atbilde tiesībsargam, reģistrēta ar Nr. 6-8/164.

³² Papardes zieda 22.11.2023. vēstule tiesībsargam, reģistrēta ar Nr. 6-8/196.

³³ Dardedze (2022) Kaitējoša seksuāla uzvedība bērnu vidū: vispārīga rokasgrāmata speciālistiem, 4.lpp.

un sabiedrības grupās būtu iespējams labāk palīdzēt un sniegt atbalstu bērniem un citām gadījumos iesaistītām personām”.³⁴

Lai novērtētu, vai bērna seksuālā uzvedība ir atbilstoša vecumposmam, KSU rokasgrāmata piedāvā izmantot “luksofora metodi”, kas iedala bērna seksuālo uzvedību piecās kategorijās - normāla, satraucoša, problemātiska, ļaunprātīga vai vardarbīga.³⁵ KSU rokasgrāmata piedāvā tabulu, kurā skaidro bērna seksuālo uzvedību dažādos vecumposmos, iedalot to trijās kategorijās – normāla (zaļa krāsa), satraucoša (oranža krāsa) un nepieciešama iejaukšanās (sarkana krāsa), kā arī sniedz ieskatu, ko bērniem un jauniešiem mācīt par seksuālo uzvedību.

KSU rokasgrāmatas beigās ir ievietotas vairākas veidlapas, kas sniedz vadlīnijas, kādā veidā veikt bērna, viņa ģimenes un vides, kurā uzturas bērns, novērtējumu. Bērna novērtējumā ietverti šādi kritēriji: dzīves pieredzes analīze, funkcionēšanas līmeņa novērtējums, intervences mērķu identificēšana, bērna spēju iesaistīties darbā un motivācijas analīze, risku analīze un risku menedžments, bērna seksuālās pieredzes novērtējums, bērna seksuālās socializācijas līmeņa novērtējumus un bērna saskares ar tehnoloģijām apzināšana.³⁶

2.2. Papardes zieda Karogu sistēmas grāmata

Papardes zieda Karogu sistēmas grāmata iepazīstina ar Beļģijā radītu Karogu sistēmas metodi. Papardes zieds norāda, ka Karogu sistēmas metode ir pierādījumos balstīts rīks bērnu un jauniešu pieņemamas un nepieņemamas seksuālās uzvedības identificēšanai un atbilstoša reaģēšanas veida izvēlei.³⁷

Karogu sistēmas grāmata iepazīstina ar transgresīvas seksuālās uzvedības terminu, kas nozīmē tādu seksuālo uzvedību, kura pārkāpj morāli vai sociāli pieņemtās personas seksuālās robežas. Kā norāda Papardes zieds, termins ir plašāks nekā termini “seksuālā vardarbība” vai “seksuāla izmantošana”. Tas ietver arī tādu uzvedību, kuru nevar atzīt par vardarbīgu, bet var atzīt par problemātisku. Terminu “transgresīva seksuāla uzvedība” var pielīdzināt zinātniskajā literatūrā lietotam terminam “kaitējoša seksuāla uzvedība”³⁸, taču no Dardedzes KSU rokasgrāmatas

³⁴ Turpat, 5.lpp.

³⁵ Turpat, 8.lpp.

³⁶ Turpat, 46.lpp.

³⁷ Papardes zieda 22.11.2023. vēstule tiesībsargam, reģistrēta ar Nr. 6-8/196.

³⁸ Papardes zieda 22.11.2023. vēstule tiesībsargam, reģistrēta ar Nr. 6-8/196.

“kaitējošas seksuālās uzvedības” definīcijas to atšķir tas, ka tā ir attiecināma arī uz uzvedību, kas notiek starp pieaugušo un bērnu.

Karogu sistēmas grāmatā norādīts, ka Karogu sistēmas metode “paredzēta visiem pedagogiem un profesionāļiem, kas strādā ar bērniem un jauniešiem līdz 18 gadu vecumam”³⁹ un tā “tika izstrādāta, lai pastāvīgi uzlabotu izglītības (un profesionālo) praksi”⁴⁰, kā pareizi novērtēt un reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Grāmatas ievadā Papardes zieda vadītāja Iveta Ķelle norāda:

“ikvienam pedagogam Latvijā Karogu sistēma palīdzēs labāk izprast bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību, rīkoties preventīvi un tādējādi samazināt nepieļaujamas situācijas, kas saistās ar spēka lietošanu un vardarbību, cita cilvēku robežu pārkāpšanu vai aizkaršanu”.⁴¹

Karogu sistēmas grāmata sastāv no trīs daļām. Pirmajā daļā aprakstīta karogu sistēmas metode. Tajā bērna uzvedības izpētei un novērtēšanai tiek izmantoti seši kritēriji: piekrišana; brīvprātīga iesaistīšanās; vienlīdzība; atbilstība attīstībai; atbilstība videi un apstākļiem un ietekme/kaitējums; četras vērtēšanas kategorijas: uzvedība ir pieņemama (zaļais karogs), mēreni transgresīva (dzeltenais karogs), transgresīva (sarkanais karogs), ļoti izteikti transgresīva (melns karogs).⁴² Karogu sistēmas grāmatā norādīts, ka “pieņemama” nozīmē, ka pieaugušajam šādu uzvedību ir jāignorē un to nedrīkst pārtraukt, ja pieaugušais izvēlas reaģēt, tad reakcijai jābūt atbalstošai, apliecinot, ka uzvedība ir bijusi pozitīva.⁴³

Karogu sistēmas grāmatas otrā daļa ir grāmatas 1.pielikums, kurā ir ievietota bērnu seksuālas attīstības tabula. Grāmatas trešā daļa sastāv no 2.pielikuma “Situācijas un attēli”, kurā ar piemēriem tiek ilustrēts, kādā veidā pedagogiem un profesionāļiem būtu jāpiemēro Karogu sistēmas metode praksē. Iekļautie piemēri sastāv no: 1) piemēra virsraksta, kurā tiek atklāta izvērtējamā situācija; 2) piemēra ilustratīva attēla, kurā tiek attēloti bērni un dažos gadījumos arī pieaugušie, kuri iesaistās seksuāla rakstura darbībā; 3) piemēram piešķirtās kategorijas⁴⁴;

³⁹ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.gada izdevums latviešu valodā, 12.lpp.

⁴⁰ Turpat, 15.lpp.

⁴¹ Turpat, 7.-8.lpp.

⁴² Turpat, 15.lpp.

⁴³ Turpat, 50.lpp.

⁴⁴ Zaļais, dzeltenais, sarkanais vai melns karogs.

4) piemēra analīzes; 5) uzvedības izvērtējuma tabulas ar sešiem kritērijiem⁴⁵; 5) atbildes reakcijas; 6) vadlīnijām.

2.3. Metodisko materiālu atbilstība Latvijas tiesiskajai sistēmai

Salīdzinot abos metodiskajos materiālos norādītos mērķus, jāsecina, ka abi ir izveidoti ar vienu mērķi – atpazīt bērnu kaitējošu seksuālo uzvedību. Abos materiālos ietvertie situāciju apraksti ilustrē līdzīgas situācijas (visās kategorijās), bet Karogu sistēmas grāmata ietver daudz nopietnākas situācijas, kurās bērni ir cietuši arī no pieaugušu cilvēku veiktas seksuālās vardarbības⁴⁶. KSU rokasgrāmata piedāvā izmantot terminu “kaitējoša seksuāla uzvedība”, savukārt Papardes zieds ievieš jēdzienu – “transgresīva uzvedība”. Abi materiāli piedāvā kategorizēt bērnu uzvedību, līdzīgi izdalot “normālu”/“atbilstošu” uzvedību no “satraucošas”/“mēreni transgresīvas” un “problemātiskas”/“transgresīvas uzvedības”.

Iepazīstoties ar Dardedzes KSU rokasgrāmatu, tiesībsargs tajā nav saskatījis pretrunas ar nacionālajiem tiesību aktiem un atzīst to par piemērotu Latvijas tiesību sistēmai. Arī Valsts policija savā atbildē tiesībsargam ir norādījusi, ka Dardedzes KSU rokasgrāmata atbilst nacionālajiem tiesību aktiem un ka tajā “ir norādīts, kādos gadījumos saistībā ar bērna kaitējošo seksuālo uzvedību būtu jāvēršas VP, bet kādos gadījumos būtu jāvēršas citās institūcijās vai pie citiem speciālistiem”⁴⁷.

Taču gan tiesībsargs, gan arī Valsts policija Papardes zieda Karogu sistēmas metodē un Karogu sistēmas grāmatā aprakstītajos rīcības modeļos ir saskatījuši pretrunas ar nacionālajiem tiesību aktiem.

3. Karogu sistēmas grāmatā konstatētās neatbilstības nacionālajiem tiesību aktiem

Labklājības ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija un Papardes zieds ir norādījis, ka Karogu sistēmas grāmata tiek izplatīta kopā ar pavadošu, tās pielietojumu skaidrojošu izglītojošu semināru, tādēļ Karogu sistēmas grāmatu nevajadzētu vērtēt atrauti no izglītojošā semināra programmas un nodarbībās iekļautajām aktivitātēm. Tiesībsargs nepiekrīt šādam apgalvojumam

⁴⁵ Piekrišana, brīvprātīga, iesaistīšanās, vienlīdzība, atbilstība attīstībai, atbilstība videi un apstākļiem un ietekme/kaitējums.

⁴⁶ Seksuālās vardarbības jēdziens ietverts Krimināllikuma 160.pantā.

⁴⁷ Valsts policijas 16.10.2023. atbildes vēstule Nr.20/CAnos/62505.

vairāku apsvērumu dēļ. Pirmkārt, Karogu sistēmas grāmatā nav pieminēts, ka to nevar lietot bez izglītojošiem semināriem, bet tieši otrādi - uzsvērts, ka grāmata aplūko Karogu sistēmas metodes pamatprincipus un tā "ir paredzēta visiem pedagogiem un profesionāļiem, kas strādā ar bērniem un jauniešiem līdz 18 gadu vecumam."⁴⁸ Grāmata ir arī publiski pieejama bibliotēkās.⁴⁹ Otrkārt, grāmatā iekļautās pretrunas ar tiesību aktiem ir tiešas un nepārprotamas, ieteikumi, kādas atbildes reakcijas sniegt bērniem un profesionāļiem, ir noformulētas tiešajā runā, tās nav abstraktas, bet konkrētas. Lai neradītu šaubas par tiesībsarga secinājumiem, šajā pārbaudes lietā tiesību aktiem neatbilstošās Karogu sistēmas grāmatas vietas tiks citētas pilnībā. Visbeidzot, grāmatā aprakstītā Karogu sistēmas metode, kas sevī ietver bērna uzvedības izvērtēšanas kritērijus, nav Latvijas tiesību sistēmai atbilstoša metode, kā izvērtēt 16 gadu vecumu nerasnieguša bērna seksuālo uzvedību⁵⁰. Līdz ar to Karogu sistēmas metodes pielietojumu skaidrojošs izglītojošs seminārs nav lietderīgs.

Valsts policija atbildes vēstulē ir norādījusi, ka "daļa no [Karogu sistēmas] iekļautās informācijas ir pretrunā nacionālajiem tiesību aktiem. Pastāv risks, ka Metodiskais materiāls rada maldīgu priekšstatu par to, kas ir vai nav likumpārkāpums attiecībā pret bērnu."⁵¹

Tiesībsargs Karogu sistēmas grāmatā saskata šādas pretrunas ar nacionālajiem tiesību aktiem:

1. Pornogrāfijas pieejamības bērniem pieļaušana.
2. Bērna pornogrāfiska priekšnesuma vai materiāla izveides riska pieļaušana.
3. Noziedzīga nodarījuma pret bērnu attaisnošana un aicinājums pieaugušajam pavest netiklībā mazgadīgu bērnu.
4. Kaitējošas seksuālās uzvedības atbalstīšana.
5. Bērna, kas cietis no seksuālas vardarbības, izvērtēšana un atbildīgo personu neatbilstoša reaģēšana uz noziedzīgo nodarījumu.
6. Sociāli nepieņemamas uzvedības atbalstīšana.

Turpmāk katra no šīm pretrunām tiks izklāstīta un pamatota atsevišķā apakšnodaļā.

⁴⁸ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.gada izdevums latviešu valodā, 12.lpp.

⁴⁹ Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, Latvijas universitātes Izglītības zinātņu un psiholoģijas bibliotēkā, Liepājas Centrālajā zinātniskajā bibliotēkā.

⁵⁰ Skat. atzinuma 3.4., 3.5. un 4.punktu.

⁵¹ Valsts policijas 16.10.2023. atbildes vēstule Nr.20/CAnos/62505.

3.1. Pornogrāfijas pieejamības bērniem pieļaušana

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50.panta otrā daļa nosaka, ka bērnam nedrīkst būt pieejami pornogrāfiski materiāli, neatkarīgi no to izpausmes veida, pārraidīšanas ierīces un atrašanās vietas. Pornogrāfijas ierobežošanas likuma 4.panta otrā daļa nosaka, ka aizliegts nodrošināt bērna piekļuvi pornogrāfiska rakstura materiālam, kā arī pieļaut, ka bērnam ir pieejami minētie materiāli. ANO Bērnu tiesību komiteja ir norādījusi, ka bērna pakļaušana pornogrāfijai var izraisīt bērnu savstarpējās seksuālās vardarbības pieaugumu, jo pornogrāfijai pakļautie bērni to, ko ir redzējuši, "izmēģina" uz jaunākiem bērniem vai tiem, kas ir viegli sasniedzami vai kurus viņi kontrolē.⁵² Arī Dardedzes KSU rokasgrāmatā viena sadaļa ir veltīta pornogrāfijas ietekmei uz bērna seksuālo uzvedību un attīstību, norādot, ka "ir atklāts, ka kaitējoša seksuāla uzvedība ir saistīta ar pornogrāfijas skatīšanos".⁵³

Karogu sistēmas grāmatas 2.pielikuma "Situācijas un attēli" 3.5 piemērā⁵⁴ attēlots:

"13 gadus vecs zēns pie savas istabas sienām pieliek pornogrāfiskas fotogrāfijas, lai, uz tām skatoties, regulāri masturbētu."

Sadaļā "Atbilstība vecumam un attīstībai" ir norādīts:

"Masturbācija, izmantojot pornogrāfiju, ir normāla 13 gadus veca zēna uzvedība. Tā pilda svarīgu un veselīgu funkciju. Pusaudzis atklāj sava ķermeņa seksuālos aspektus. (..)"

Sadaļā par atbildes reakciju profesionālim bērnam būtu jāsaka:

"Tu skaties uz plakātiem, kad masturbē, vai tas tev palīdz? Kā tu par to jūties? Mani uztrauc tas, ka arī citi cilvēki var redzēt plakātus uz tavas sienas. Ir labi reizēm izmantot pornogrāfiju, bet pārliecinies, ka plakāti ir novietoti vai piekārti tavā skapī, lai nevienam nevajadzētu ar tiem saskarties bez piekrišanas. Par ko mēs varam vienoties?"

⁵² ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 13 (2011) par bērnu tiesībām būt brīvam no visu veidu vardarbības, 12.lpp. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/08/visparejais-komentars-nr.13_vardarbiba.pdf

⁵³ Dardedze (2022) Kaitējoša seksuāla uzvedība bērnu vidū: vispārīga rokasgrāmata speciālistiem, 26.lpp.

⁵⁴ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.gada izdevums latviešu valodā, 162-163.lpp.

Attēlotajai situācijai ir piešķirts dzeltenais karogs, kas, kā izriet no Karogu sistēmas grāmatas, ir “mēreni transgresīva” uzvedība, par kuru nav jāinformē vecāki⁵⁵. Karogu sistēmas grāmatā Dzeltenā kategorija ir piešķirta tādēļ, ka bērns pornogrāfijas materiālus ir padarījis publiski redzamus citiem, un profesionālim jānorāda bērnam, ka bērnam pornogrāfija būtu jāskatās tādā veidā, lai citi to neredzētu.

Tiesībsargs norāda, ka šāds profesionāļa ieteikums pārkāptu Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50.panta otrajā daļā un Pornogrāfijas ierobežošanas likuma 4.panta otrajā daļā noteikto. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50.panta desmitajā daļā noteikto vainīgās personas (kuras pieļāva pornogrāfisko materiālu pieejamību bērniem) saucas pie likumā noteiktās atbildības.

3.2. Bērna pornogrāfiska priekšnesuma vai materiāla izveides riska pieļaušana

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50.panta piektā daļa nosaka, ka bērnu aizliegts iesaistīt pornogrāfiska rakstura materiāla izgatavošanā vai izplatīšanā, kā arī pornogrāfiska priekšnesuma sagatavošanā vai demonstrēšanā. Pornogrāfijas ierobežošanas likuma 4.panta otrā daļa nosaka, ka aizliegts pornogrāfiskā priekšnesumā un pornogrāfiska rakstura materiāla apritē iesaistīt bērnu.

Karogu sistēmas grāmatas 2.pielikuma “Situācijas un attēli” 4.5 piemērā⁵⁶ attēlots:

“15 gadus vecs zēns rāda savu dzimumlocekli draugam tīmekļa kamerā.”

Sadaļā par atbildes reakciju profesionālim bērnam būtu jāsaka:

“Tu atkailinājies videozvanā. Vai pats vēlējies tā darīt? Drīksti to darīt, bet pārliecinies, ka tu to dari droši – tikai drošā vidē, ar kādu, kuru pazīsti, un pēc tam, kad ar otru cilvēku esat skaidri vienojušies par to.”

Attēlotajai situācijai ir piešķirts dzeltenais karogs, kas ir “mēreni transgresīva” uzvedība, par kuru nav jāinformē vecāki.

Karogu sistēmas grāmatā “mēreni transgresīva” ir arī uzvedība, kurā notiek

⁵⁵ “Par dzeltenā karoga situāciju nav nepieciešams informēt vecākus.” Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.gada izdevums latviešu valodā, 181.lpp.

⁵⁶ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.gada izdevums latviešu valodā, 178.lpp.-179.lpp.

“Vienreizējs sekss tīmekļa kameras priekšā ar pazīstamu personu, taču bez pienācīgas vienošanās”.⁵⁷

Pornogrāfijas ierobežošanas likuma grozījumu anotācijā norādīts, ka bērnu pornogrāfisks priekšnesums ir skatītājiem domāta dzīva izrādīšana, kurā, tostarp izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, izrāda bērnu, kas ir iesaistīts īstā vai imitētā nepārprotami seksuālā darbībā, vai bērna dzimumorgānus galvenokārt seksuālos nolūkos. Atšķirība starp pornogrāfisko materiālu un pornogrāfisko priekšnesumu ir veids, kādā tas tiek izrādīts skatītājiem. Pornogrāfiska rakstura materiāla gadījumā pornogrāfija ir fiksēta videoierakstā vai kādā citā materiālā formā, savukārt pornogrāfiska priekšnesuma laikā pornogrāfija tiek izrādīta klātienē vai tiešraidē.⁵⁸

Karogu sistēmas grāmatas izmantotās literatūras sadaļa ir papildināta ar Latvijas Drošāka interneta centra tīmekļa vietni – Drossinternets.lv. Drošāka interneta centrs darbojas kopš 2006.gada, izglītojot un informējot sabiedrību par bērnu drošību internetā un nodrošinot iespēju ziņot par atklātajiem pārkāpumiem internetā. Tiesībsarga pārstāvis sazinājās ar Drošāka interneta centru, lai noskaidrotu, vai centra ieskatā bērnam var atļaut tiešsaistē izrādīt dzimumorgānus vai veikt seksuāla rakstura darbības. Centra pārstāvis norādīja, ka nekādos apstākļos nedrīkstētu atļaut bērniem tiešsaistē atkailināties vai veikt seksuālas darbības kameras priekšā. Interneta vide ir nedroša vieta un, pat ja saruna notiek tiešsaistē kā videozvans, bērns nevar pilnībā izvērtēt vai pārliccināties, vai notiekošais ir drošs un vai video netiek ierakstīts. Tas paver riskus bērna pornogrāfiska priekšnesuma vai materiāla izveidei un turpmākai izplatīšanai. Bērns sava vecuma un brieduma dēļ nav spējīgs izvērtēt visus potenciālos riskus (sevišķi ilgtermiņa sekas), kas var rasties, tiešsaistē veicot seksuāla rakstura darbības.

Karogu sistēmas grāmatas 42. lappusē un 2.pielikuma 4.5 piemērā norādītais, ka bērns drīkst tiešsaistē demonstrēt savus dzimumorgānus vai veikt dzimumaktu, var radīt pārkāpumus, kas ietverti Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50.panta piektajā daļā, Pornogrāfijas ierobežošanas likuma 4.panta otrajā daļā, kā arī Krimināllikuma 166.panta otrajā daļā.⁵⁹

⁵⁷ Turpat, 42.lpp.

⁵⁸ Likumprojekta „Grozījumi Pornogrāfijas ierobežošanas likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija), 22.07.2013. Nr.90/TA-1181 (2013). Pieejams:

<https://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/3764ADC7CEA18C2257BB100214DDE?OpenDocument>

⁵⁹ Krimināllikuma 166.panta otrajā daļā paredzēts sods par sešpadsmit gadu vecumu nesasnējušas personas pamudināšanu, iesaistīšanu, piespiešanu piedalīties vai izmantošanu pornogrāfiskā priekšnesumā vai pornogrāfiska rakstura materiāla izgatavošanā.

3.3. Noziedzīga nodarījuma pret bērnu attaisnošana un aicinājums pieaugušajam pavest netiklībā mazgadīgu bērnu

Krimināllikuma 162.panta pirmā daļa paredz atbildību par sešpadsmit gadu vecumu nerasniegušas vai bezpalīdzības stāvoklī esošas personas pavešanu netiklībā, tas ir, par tādās seksuāla rakstura darbības izdarīšanu bez fiziskas saskares ar cietušā ķermeni nolūkā apmierināt savu dzimumtieksmi vai izraisīt dzimuminstinktu cietušajā, ja to izdarījusi pilngadīga persona vai ja tas izdarīts, izmantojot cietušā bezpalīdzības stāvokli vai pret cietušā gribu, lietojot vardarbību, draudus vai izmantojot uzticību, autoritāti vai citādu ietekmi uz cietušo.

Karogu sistēmas grāmatas 2.pielikuma "Situācijas un attēli" 1.8 piemērs⁶⁰:

"Sarunā par erekciju ar (piecus gadus vecu) zēnu ar redzes traucējumiem profesionālis pieskaras zēna dzimumloceklim un parāda, kā viņam vajadzētu masturbēt. Zēns ļauj tam notikt. Abi atrodas zēna istabā."

Piemērs ir papildināts ar ilustrāciju, kurā ir attēlots pieaugušais, kurš tur rokā un stimulē piecus gadus veca bērna dzimumlocekli. Šai situācijai tiek dots šāds skaidrojums:

"Iespējams, profesionālis to dara, jo vēlas palīdzēt zēnam. Zēns neredz, tāpēc viņš vēlas ļaut viņam izbaudīt šo sajūtu. Profesionālis var būt pārliecināts, ka šāda uzvedība iederas zēna seksuālajā izglītošanā. Vēl viens iespējams izskaidrojums – profesionālis nepareizi interpretēja noteiktu signālus, domājot, ka zēns ir apmierināts ar notiekošo. Taču profesionālim jāzina, ka šajā gadījumā viņa uzvedība ir transgresīva. Šī ir ! situācija."

Lai gan norādīts, ka šajā gadījumā izvērtēšanas tabulā tiek izvērtēta pieaugušā uzvedība, tajā tiek vērtēts arī zēns, kas ir neatbilstoša iestādes rīcība⁶¹:

"Nav skaidrs, vai zēns devis piekrišanu"; "zēns jūtas pakļauts spiedienam un tādēļ viņš neuzdrošinās atteikties."

Sadaļā par atbildes reakciju profesionālim bērnam būtu jāsaka:

"Pieaugušais tev ir parādījis, kā vari iegūt erekciju. Kā tu par to jūties? Tas, ka viņš mēģināja tev izskaidrot, ir labi. Taču, to darot, viņam nevajadzētu tev pieskarties. Nevienam

⁶⁰ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.gada izdevums latviešu valodā, 136.-137.lpp.

⁶¹ Skat. atzinuma 3.5.punktu.

pieaugušajam nevajadzētu to darīt. Ja izjūti zinātkāri par savu ķermeni, tu drīksti pieskaties sev pats.”

Profesionālim:

“Jūs mēģinājāt paskaidrot šim zēnam, kā viņam var rasties erekcija, nodemonstrējot to, pieskardamies viņa dzimumloceklim. Kādas sajūtas tas jums izraisīja? Ja viņš par šo tematu jautā, varat viņam paskaidrot, taču, demonstrējot to uz zēna ķermeņa, jūs pārkāpāt robežu. Jūs varat arī sniegt informāciju, paskaidrojot (vārdos) vai šajā gadījumā izmantojot metodisku palīg līdzekli. Šajā gadījumā esat pieļāvis profesionālu kļūdu. Rīkojoties saskaņā ar normatīvajiem aktiem, tiks piemērots seksuālās vardarbības protokols.”

Vadlīnijas:

“iekšējās kārtības noteikumos un darba līgumā noteikt, kāda pieaugušā uzvedība ir pieļaujama darba procesā, daļa no tās var arī būt par masturbāciju. Ja seksuālā izglītība ir daļa no darba, tad masturbācija jāizskaidro, nepieskaroties bērnam. Pieskaršanās šajā gadījumā nav pieļaujama (nav piekrišanas, nav brīvprātīgas līdzdalības un pastāv nevienlīdzība). Šeit var palīdzēt īpaši izstrādāts metodiskais materiāls.”

Metodiskais materiāls pieaugušā rīcību - fiziskā saskarē stimulēt piecus gadus veca bērna dzimumlocekli ar mērķi radīt bērnam seksuālu uzbudinājumu – nodēvē par darbinieka “profesionālu kļūdu”. Taču darbinieks ir veicis darbības, kurās saskatāmas Krimināllikuma 160.panta⁶² ceturtās daļas noziedzīgā nodarījuma pazīmes.⁶³ Par nodarījumu nekavējoties jāinformē Valsts policija. Karogu sistēmas grāmatā norādīts, ka tā vietā “rīkojoties saskaņā ar normatīvajiem aktiem, tiks piemērots seksuālās vardarbības protokols”. Šāda norāde ir ne tikai neskaidra, bet arī pieļauj iespēju, ka iestādes var patstāvīgi izvērtēt, vai seksuāla vardarbība, ko pieaugošais ir veicis pret mazgadīgo, ir vai nav noziedzīgs nodarījums, par kuru būtu jāinformē Valsts policija.

Normatīvajiem aktiem neatbilstošs ir arī Karogu sistēmas grāmatā ietvertais ieteikums personai, kura jau ir veikusi seksuālu vardarbību pret bērnu, citā reizē izmantot “metodisku palīg līdzekli” vai paskaidrot piecus gadus vecam bērnam, kā masturbēt, ar vārdiem. Ja profesionālis darbā ar bērniem sekotu Karogu sistēmas grāmatā sniegtajai rekomendācijai un ar vārdiem izskaidrotu

⁶² Seksuālā vardarbība.

⁶³ Valsts policijas 16.10.2023. atbildes vēstule Nr.20/CAnos/62505.

bērnā, kādā veidā viņam var rasties erekcija, stimulējot savu dzimumlocekli, tādējādi izraisot dzimuminstinktu mazgadīgam bērnam, profesionāli veiktu darbības, kurās būtu saskatāmas Krimināllikuma 162.panta otrās daļas noziedzīgā nodarījuma pazīmes.⁶⁴

3.4. Kaitējošas seksuālās uzvedības atbalstīšana

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1.panta 5.punkts sniedz seksuālās izmantošanas definīciju — jebkādas seksuāla rakstura darbības ar bērnu nolūkā sniegt vai gūt seksuālu stimulāciju vai seksuālu apmierinājumu, vai citādu labumu, ko veic pieaugušais vai cits bērns, kurš sava vecuma vai attīstības dēļ atrodas atbildības, uzticības vai spēka pozīcijās attiecībā pret upuri ar fizisku kontaktu vai bez šāda kontakta ar bērna ķermeni, tai skaitā pakļaujot bērnu citu seksualitātei vai izmantojot informācijas vai komunikāciju tehnoloģijas. ANO Bērnu tiesību komiteja Vispārējā komentārā par bērna tiesībām būt brīvam no visu veidu vardarbības ir norādījusi, ka bērnu seksuālā izmantošana ir bērna pamudināšana vai piespiešana iesaistīties prettiesiskās vai psiholoģiski kaitējošās seksuālās darbībās. Bērnu savstarpējās seksuālās darbības netiek uzskatītas par seksuālo izmantošanu, ja bērni ir sasnieguši dalībvalstī noteikto vecumu, ar kuru var stāties seksuālās attiecībās.⁶⁵

Atbilstoši Krimināllikuma komentāros paustajām atziņām saskaņā ar Krimināllikumu Latvijā bērnam dzimumbriedums iestājas, sasniedzot 16 gadu vecumu, un bērns var dot piekrišanu seksuāla rakstura darbībām tikai no 16 gadu vecuma.⁶⁶ Ir svarīgi nodalīt jēdzienus – bērna “labprātīga iesaiste” no “bērna piekrišanas”. Vērtēt to, vai seksuālās darbības ir notikušas “labprātīgi”, ir Valsts policijas uzdevums kriminālprocesa ietvaros, lai varētu atbilstoši kvalificēt noziedzīgo nodarījumu pēc Krimināllikuma 159., 160. vai 161.panta. Taču bērns jebkuros apstākļos nevar dot savu piekrišanu dzimumaktam vai citām seksuāla rakstura darbībām, pirms viņam ir iestājies dzimumbriedums. Tādēļ par bērniem atbildīgās personas nedrīkst uzskatīt, ka seksuālas attiecības starp bērniem, kuri nav sasnieguši 16 gadu vecumu, būtu pozitīvas un atbalstāmas.

⁶⁴ Valsts policijas 16.10.2023. atbildes vēstule Nr.20/CAnos/62505.

⁶⁵ ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 13 (2011) par bērnu tiesībām būt brīvam no visu veidu vardarbības, 10.lpp. Pieejams: https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2022/08/visparejais-komentars-nr.13_vardarbiba.pdf

⁶⁶ U.Krastiņš, V.Liholaja. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2022, 497.lpp.

Bērni, kuri nav sasnieguši 14 gadu vecumu (saskaņā ar Krimināllikumu - mazgadīgi⁶⁷), sava vecuma dēļ atrodas bezpalīdzības stāvoklī un nevar saprast ar viņiem izdarīto darbību raksturu un nozīmi vai nav varējuši tām pretoties.⁶⁸ Šajos gadījumos, ja bērns norāda, ka attiecības ir notikušas labprātīgi, ar to būtu jāsaprot, ka attiecības nav notikušas pret cietušā bērna gribu, bet gan izmantojot viņa bezpalīdzības stāvokli.⁶⁹

Pētījumos pierādīts, ka bērnu agrīna seksuālo attiecību uzsākšana rada fiziskās un garīgās veselības traucējumus.⁷⁰ Pusaudži, kas ir agrīni uzsākuši dzimumattiecības, ievērojami biežāk turpmāk iesaistās seksuālā riska uzvedībā un piedzīvo vardarbību.⁷¹

Veselības ministrija atbildes vēstulē ir norādījusi, ka “materiālā ietverto situāciju apraksti lielākoties balstīti uz pieredzi un patiesiem, ikdienā sastopamiem notikumiem.”⁷² Tiesībsargs vērs uzmanību, ka apstākļi, ka bērni un pusaudži īsteno kaitējošu seksuālo uzvedību, nevar būt par pamatu tam, lai šāda uzvedība tiktu normalizēta un pieaugušie tiktu mācīti nereaģēt vai pat atbalstīt tādu uzvedību. Bērni dažādos vecuma posmos var veikt savai attīstībai un veselībai kaitējošas rīcības, kā, piemēram, lietot apreibinošas vielas, smēķēt vai veikt seksuālas darbības pirms dzimumbrieduma sasniegšanas, taču vecāku, valsts un pašvaldības iestāžu un sabiedrības pienākums ir reaģēt uz šādiem gadījumiem un sniegt bērnam visu nepieciešamo atbalstu un palīdzību, lai pasargātu bērnu no viņa attīstībai kaitējošas pieredzes.

Daži piemēri no Karogu sistēmas grāmatas 2. pielikuma “Situācijas un attēli”, kuros attēloti 14 gadu vecumu nenasnieguši bērni (mazgadīgi Krimināllikuma izpratnē), kuri nav sasnieguši Latvijā noteikto vecumu, no kura var stāties seksuālās attiecībās:

⁶⁷ Saskaņā ar Krimināllikuma 11.pantu par mazgadīgu bērnu atzīstams bērns, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu.

⁶⁸ U.Krastiņš, V.Liholaja. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2022, 500.lpp.

⁶⁹ Latvijas Tiesnešu mācību centra (2017) Tiesu prakse krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību, kas izdarīti ar nepilngadīgo. 15.lpp.

⁷⁰ Kugler KC, Vasilenko SA, Butera NM, Coffman DL. Long-term consequences of early sexual initiation on young adult health: A causal inference approach. J Early Adolesc. 2017 May; 37(5):662-676.

⁷¹ Kaplan DL, Jones EJ, Olson EC, Yunzal-Butler CB. Early age of first sex and health risk in an urban adolescent population. J Sch Health. 2013 May;83(5):350-6.

⁷² Veselības ministrijas 13.11.2023. atbilde tiesībsargam Nr. 4-10e-PAD/23/89.

- 3.2 piemērs⁷³: “Guļamistabā uz gultas sēž divas 13 gadus vecas meitenes. Viņas glāsta viena otru starp augšstilbiem un virs tiem un izbauda procesu”.

Piemērs papildināts ar ilustrāciju, kurā attēlotas puskailas pusaugu meitenes.

Atbildes reakcija:

“nav nepieciešama atbildes reakcija. Ja jums ir šaubas par brīvprātīgu līdzdalību, ir vērts par to pajautāt abiem bērniem “Es redzēju, ka jūs glāstījāt viena otru, un izskatījās, ka izbaudījāt to. Vai tas bija patīkami? Ir labi izpētīt savu ķermeni, ja abas jūtaties ērti. Ja otra persona jūs piespiestu, tas nebūtu pareizi. Ja kādā brīdī vairs nejūtaties ērti, varat pateikt un pārtraukt kontaktu.”

Vadlīnijas:

“ņemiet vērā tiesības uz privātumu, nodrošiniet pārraudzību, kā arī nodrošiniet jauniešiem iespēju būt privātā telpā. Vienojieties par šo jautājumu organizācijā (situāciju nav vajadzība turpmāk pārrunāt, taču, ja rodas jautājumi, tad iestādē vienojieties, kā par to runāt ar vecākiem un citiem bērniem).”

- 3.6 piemērs⁷⁴: “12 gadus vecam zēnam ir dzimumakts ar 12 gadus vecu meiteni.”

Sadaļā par atbildes reakciju profesionālim bērniem būtu jāsaka:

“Jums bija dzimumakts. Kā jūs par to jutāties? Tas ir saprotams, ka jūs interesē seksuāls kontakts. Taču ir pamatoti iemesli bažām, ja esat seksuāli aktīvi jau tik agrā vecumā. Pastāv daudz lielāka iespēja, ka jums tas neizvērtīsies pozitīvi vai kaut kas neizdosies. Ir dažādi citi veidi, kā nodarboties ar seksu. Es jums iesaku par to sīkāk parunāties ar kādu citu speciālistu. Varam vienoties?”

Situācijai ir piešķirta dzeltenā karoga krāsa, kas nozīmē, ka par to nav nevienam jāziņo, tai skaitā nav jāinformē bērnu vecāki.

- 2.6 piemērs⁷⁵: “Kails 10 gadus vecs zēns piespiež 10 gadus vecu meiteni ielikt mutē savu dzimumlocekli.”

⁷³ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.gada izdevums latviešu valodā, 156.-157.lpp.

⁷⁴ Turpat, 164.-165.lpp.

⁷⁵ Turpat, 148.-149.lpp.

Piemērs papildināts ar ilustrāciju, kurā attēlots kails zēns ar erekvētu dzimumlocekli un apģērbta meitene.

Sadaļā par atbildes reakciju profesionālim būtu jāsaka zēnam:

“Es dzirdēju, ka esi piespiedis kādu meiteni ielikt mutē dzimumlocekli. Kā tev radās šāda ideja? Kā, tavuprāt, tas lika viņai justies? Iesaistīties seksuālās spēlēs ir normāli, taču piespiest otru piedalīties tajās ir absolūti nepieņemami. Ko mēs varam darīt, lai tas vairs neatkārtotos, kādu vienošanos varam panākt?”

Meitenei:

“Šis zēns piespieda tevi ielikt viņa dzimumlocekli tavā mutē, kā tu par to jūties? Iesaistīties seksuālās spēlēs ir normāli, taču piespiest otru piedalīties tajās ir absolūti nepieņemami. Ko mēs varam darīt, lai tas vairs neatkārtots un lai tu justos droši? Mēs vienosimies arī ar zēnu”.⁷⁶

Pieaugušajiem, kuri ir atbildīgi par bērniem, ir jāsargā bērni no agrīnas seksuālu attiecību uzsākšanas. Karogu sistēmas grāmatā ietvertie ieteikumi pedagogiem, profesionāļiem vai vecākiem nodrošināt mazgadīgiem bērniem, kuri savstarpēji nodarbojas ar seksuāla rakstura darbībām, iespēju “eksperimentēt privātā telpā”⁷⁷, normalizēt bērna iesaisti “seksuālās spēlēs”, vai “izmēģināt citus seksa veidus” ir pretrunā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 15.panta otrajā daļā paredzētajām bērna tiesībām tikt pasargātam no seksuālās pavedināšanas.

3.5. Bērna, kas cietis no seksuālas vardarbības, izvērtēšana un atbildīgo personu neatbilstoša reaģēšana

Valsts policija atbildē tiesībsargam ir vērsusi uzmanību uz to, ka Karogu sistēmas grāmatā daļa piedāvāto seksuālās uzvedības novērtēšanas kritēriju⁷⁸ ir pretrunā ar Krimināllikumu, kurā norādīts, ka seksuāla rakstura noziedzīgi nodarījumi (izvarošana, seksuāla vardarbība) var notikt, izmantojot arī cietušā bezpalīdzības stāvokli. Valsts policija vērš uzmanību, ka atbilstoši

⁷⁶ Konkrētajā piemērā meitene ir cietusi no seksuālās vardarbības un par to ir jāziņo Valsts policijai (skat. atzinuma 3.5.punktu). Par notikumu ir jāziņo arī atbildīgajai bāriņtiesai, kurai sadarbībā ar Valsts policiju būtu jāskaidro, vai pāridarītājs nav seksuālās vardarbības upuris.

⁷⁷ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.gada izdevums latviešu valodā, 159.lpp.

⁷⁸ Turpat, 24.-25.lpp.

nacionālajiem tiesību aktiem seksuālas attiecības Latvijā ir pieļaujamas no 16 gadu vecuma. Savukārt jebkādas seksuāla rakstura darbības, kuras ir veiktas ar nepilngadīgajiem, kuri nav sasnieguši 14 gadu vecumu, ņemot vērā bērna vecumu, uzskatāmas, ka tās veiktas, bērnam atrodoties bezpalīdzības stāvoklī, kura dēļ viņš nespēj izprast ar viņu veikto darbību raksturu un nozīmi. Tādēļ Valsts policijas ieskatā nav izprotami Karogu sistēmas metodē piemērotie vērtēšanas kritēriji, piemēram, savstarpējā piekrišana, brīvprātīga iesaistīšanās un vienlīdzība, gadījumos, kad seksuālās darbībās ir iesaistītas mazgadīgi bērni.⁷⁹

Lai gan Karogu sistēmas grāmata ir izveidota, lai pareizi novērtētu bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību⁸⁰, tajā ir iekļauti pieci piemēri, kuri attēlo pret bērnu vērstu noziedzīgu nodarījumu, ko ir pastrādājis pieaugušais⁸¹. Četros no pieciem gadījumiem Karogu sistēmas metode ir piemērota, izvērtējot pieaugušo, bet vienā piemērā tiek izvērtēta desmit gadus vecas meitenes seksuālā uzvedība⁸². Četros gadījumos, kad Karogu sistēmas grāmatā tiek izvērtēts pieaugušais pēc Karogu sistēmas metodes ietvertajiem kritērijiem, netieši tiek izvērtēta arī bērna uzvedība.

Daži piemēri no Karogu sistēmas grāmatas 2. pielikuma "Situācijas un attēli", kuros pieaugušais ir veicis noziedzīgu nodarījumu pret bērnu:

- 1.8 piemērs⁸³ (aprakstīts atzinuma 3.3.punktā).
- 2.7 piemērs⁸⁴: "10 gadus veca meitene sēž aprūpētāja klēpī. Pieaugušais glāsta viņas krūtis, un viņai tas patīk."

Piemēru ilustrē attēls, kurā vīrietis tur klēpī mazgadīgu meiteni un zem viņas krekla krūšu rajonā ir pabāzis plaukstu.

Pievienots šāds apraksts:

⁷⁹ Valsts policijas 16.10.2023. atbildes vēstule Nr.20/CAnos/62505.

⁸⁰ Turpat, 15.lpp.

⁸¹ 1.8, 2.4, 2.7, 2.8, 4.11 piemēri.

⁸² 2.7 piemērā izvērtēta 10 gadus vecas meitenes seksuālā uzvedība ar pieaugušo, kurš glāsta viņas krūtis.

⁸³ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.gada izdevums latviešu valodā, 136.-137.lpp.

⁸⁴ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.izdevums latviešu valodā, 150.-151.lpp.

“Desmitgadīgiem bērniem dažkārt ir atklāti provokatīva un pavadinoša uzvedība pret pieaugušajiem, kad viņi kāpj uzticamiem cilvēkiem klēpī un ir mīļi. Lūkojoties no pieaugušo perspektīvas, bērni izzina savas emocijas, uzskatus un vēlmes. Tas, kā bērni nosaka savas robežas, ir atkarīgs no pieauguša uzvedības (robežām).”

Tālāk seko meitenes uzvedības izvērtējums: tiek vērtēta meitenes piekrišana, brīvprātīga iesaistīšanās, vienlīdzība, atbilstība attīstībai, atbilstība videi un apstākļiem un ietekme/kaitējums.

Sadaļā par atbildes reakciju profesionālim meitenei būtu jāsaaka:

“Dzirdēju, ka šis vīrietis glāstīja tavas krūtis. Ir pieļaujams, ka apsēdies kādam klēpī un jūs samīļojaties, taču šis vīrietis nedrīkst pieskarties tavām krūtīm, pat ja tev tas sagādā prieku. Viss kārtībā, ja to dara kāds, kurš ir tavā vecumā. Taču šis vīrietis ir vecāks par tevi. Mēs arī pateiksim šim cilvēkam, ka šāda uzvedība nav pieņemama. Ja kāds tev pieskaras un tev tas nav patīkami, tu vienmēr vari skaidri pateikt un arī pastāstīt to kādam citam. Vai tu domā, ka varēsi to izdarīt?”

Pieaugušajam:

“Es dzirdēju, ka tu meiteni turēji klēpī un glāstīji viņas krūtis. Šķita, ka viņai tas patika. Ja viņai tas ir patīkami, vari ļaut viņai apsēsties klēpī un glāstīt viņas muguru, taču nedrīkst pieskarties bērna krūtīm, pat ja viņai tas ir patīkami. Jūs esat nevienlīdzīgā situācijā vecuma un atbildības ziņā. Tu esi atbildīgs par robežu ievērošanu. Šāda situācija nedrīkst atkārtoties. Mēs informēsim tiesībsargājošās iestādes.”

Vadlīnijas:

“Vadlīnijās var iekļaut, kādai jābūt profesionāļu attieksmei pret bērniem. Seksuāli rosinoši pieskārieni nekad nav pieņemami. Šādā situācijā ir jāievēro iekšējās kārtības noteikumi. Arī saziņai par incidentu ir jābūt pārdomātai.”

- 2.8 piemērs⁸⁵: “10 gadus vecs zēns labprāt un neprotestējot piekrīt pieauguša vīrieša piedāvājuma nodarboties ar seksu”.

Piemēru pavada ilustrācija, kurā attēlots puskails vīrietis, kurš sēž uz gultas un aiz rokas tur puskailu mazgadīgu zēnu.

⁸⁵ Turpat, 152.-153.lpp.

Pievienots šāds apraksts:

“Zēns izskatās padevīgs, nav nekādu aktīvas piekrišanas pazīmju. Bērni dažkārt aktīvi tiecas pēc mīļuma izpausmēm un pārbauda robežas. To darot, viņi var ierāpties uzticības personai klēpī un izturēties mīļi. Šajā gadījumā pieaugušais uzņemas iniciatīvu atklātām seksuālām darbībām. Tas nekad nav pieļaujams, jo ir pārāk liela vecuma un attīstības atšķirība, zēns nezina, kas notiks un kādas būs sekas.”

Lai gan norādīts, ka tiek novērtēta pieaugušā uzvedība, izvērtējuma tabulā tiek vērtēts arī zēns:

“Nepastāv abpusēja piekrišana. Zēns neiebilst, bet tas nenozīmē, ka viņš darbībām dod piekrišanu”; “zēns neprotē pieaugušā priekšlikumam, bet arī nedod piekrišanu”; “Šāda uzvedība var nopietni kaitēt bērnam un pieaugušā reputācijai un nākotnei.”

Sadaļā par atbildes reakciju profesionālim būtu jāsaņem pieaugušajam:

“Dzirdēju, ka esat piedāvājis zēnam nodarboties ar seksu. Kāpēc tā darījāt? Nav pieļaujams, ka pierunājat zēnu nodarboties ar seksu. Kā pieaugušajam jums jāapzinās, kur ir robežas, un jums jāzina, ka esat aizgājis par tālu. Šis ir noziedzīgs nodarījums, un par to tiks ziņots policijai.”

Bērnam:

“Šis vīrietis tev izteica seksuālus piedāvājumus. Tas, ko viņš izdarīja, ir nepareizi. Kā tu jūties? Šim vīrietim nav atļauts aicināt tevi nodarboties ar seksu. Starp jums ir pārāk liela vecuma starpība. Viņš tevi ļaunprātīgi izmanto, tu neesi izdarījis neko nepareizi. Mums jānodrošina, ka tas vairs neatkārtosies, kā mēs tev varam palīdzēt justies droši? Mēs šim vīrietim skaidri pateiksim, ka viņa rīcība nav pieļaujama, un informēsim tavus vecākus. Iespējams, arī sniegsim paziņojumu policijai. Vai vēlies par notikušo parunāt ar vēl kādu?”

Visi iepriekš minētie piemēri (1.8; 2.7, 2.8) ir gadījumi, par kuriem jāziņo Valsts policijai, jo tajos saskatāmas noziedzīga nodarījuma pret tikumību un dzimumneaizskaramību pazīmes.

Profesionāļiem, darbā ar bērniem konstatējot, ka bērns ir cietis no seksuālas pavadināšanas⁸⁶ vai izmantošanas, saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 73.panta pirmo daļu ir pienākums nekavējoties ziņot policijai. Saskaņā ar panta otro daļu veselības aprūpes un izglītības iestāžu

⁸⁶ Izņemot gadījumus, kad bērns ir sasniedzis 16 gadu vecumu.

darbinieki, sociālo pakalpojumu sniedzēji, policijas darbinieki, valsts un pašvaldību amatpersonas un darbinieki, kā arī citas personas, ar kuru darba vai dienesta pienākumu veikšanu tiek vai var tikt skartas bērna tiesības un tiesiskās intereses un kuras zina par bērna tiesību pārkāpšanu un par to nav ziņojušas šā panta pirmajā daļā minētajām institūcijām, par neziņošanu saucas pie disciplinārās atbildības vai citas likumā noteiktās atbildības. Konstatējot iespējamu bērna seksuālu izmantošanu, profesionāļiem nav jāizvērtē bērna vai pieaugušā seksuālā uzvedība. Notikušā izvērtēšanu veic Valsts policija kriminālprocesa ietvaros.

Tiesībsargs par neatbilstošu normatīvajam regulējumam saskata ieteikumu profesionālim konsultēt darbinieku, kurš ir pastrādājis seksuālu vardarbību pret bērnu, kā viņam turpmāk būtu jārīkojas darbā ar bērniem⁸⁷. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72.panta piektās daļas otro punktu personām, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, ir aizliegts turpmāk strādāt, veikt brīvprātīgo darbu vai sniegt pakalpojumus bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās iestādēs, kurās uzturas bērni, bērnu pasākumos un tādos pasākumos, kuros piedalās bērni. Saskaņā ar tā paša panta septīto daļu, ja ir pamatotas aizdomas vai iestādes vadītāja, darba devēja vai pasākuma organizatora rīcībā ir informācija par to, ka darbinieki pieļāvuši bērna tiesību pārkāpumus vai pret tiem uzsākts kriminālprocess par noziedzīgu nodarījumu pret bērnu, iestādes vadītājs, darba devējs vai pasākuma organizators nodrošina, ka attiecīgie darbinieki tiek atstādināti no amata pienākumu pildīšanas līdz galīgā nolēmuma pieņemšanai kriminālprocesā. Šādas likuma normas pastāv, lai preventīvi aizsargātu bērnus no cilvēkiem, kuri ir veikuši dzimumnoziegumus.

Vienā piemērā bērnam, kurš ir cietis no seksuāla uzbrukuma no bērna, kurš ir sasniedzis kriminālatbildības vecumu, tiek sniegta informācija, ka atbildīgās personas par nodarījumu neinformēs Valsts policiju (tas ir cietušā bērna ziņā), bet pati iestāde nodrošinās, ka bērns saņems atbilstošu sodu. Tas ir pretrunā ar Kriminālprocesa likuma 7.panta pirmajā daļā un Bērnu tiesību aizsardzības likuma 73.panta pirmajā daļā noteikto.

Turklāt meitene netiek pasargāta no atkārtotas tikšanās ar savu uzbrucēju, jo Karogu sistēmas grāmatā uzbrucējam tiek lūgts atvainoties cietušajai meitenei. Tas ir pretrunā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 52.panta trešās daļas 3.punktu, kurš nosaka, ka bērnu, kurš kļuvis par

⁸⁷ Karogu sistēmas grāmatas 2.pielikuma "Situācijas un attēli" 1.8 piemērā ieteikums, kā turpmāk runāt ar bērniem par masturbāciju; 2.7 piemērā ieteikums turpmāk bērnam glāstīt muguru, nevis krūtis.

vardarbības upuri, aizliegts konfrontēt ar iespējamo vardarbības izdarītāju, kamēr bērns nav pietiekami psiholoģiski sagatavots šādai konfrontācijai.

3.7 piemērs⁸⁸ no 2. pielikuma "Situācijas un attēli":

"14 gadus vecs zēns mēģina piespiest 14 gadus vecu meiteni veikt minetu. Viņš piedraud viņai ar nazi".

Piemēru pavada ilustrācija, kurā ir attēlots jauniešs ar atkailinātu, erekktētu dzimumlocekli, jauniešs ir pavērsis nazi pret meiteni, kura stāv uz ceļiem viņa priekšā.

Sadaļā par atbildes reakciju profesionālim zēnam būtu jāsaaka:

"Es dzirdēju, ka tu gribēji piespiest meiteni nodarboties ar seksu. Kā, tavuprāt, varētu justies šī meitene? Kā tu pats par to jūties? Baidos, ka tādēļ tu nonāksi nepatikšanās. Tas, ka tev ir interese par seksu, ir normāli, bet piespiest kādu ar varu ir absolūti nepieņemami. Vai varam vienoties, ka tu atvainosies? Tu saņemsi arī atbilstošu sodu, un par notikušo tiks informēti tavi vecāki. Meitene var arī iesniegt sūdzību pret tevi."

Meitenei:

"Es dzirdēju, ka ... (zēna vārds) gribēja piespiest tevi nodarboties ar seksu. Kā tu par to jūties? Mēs incidentu uztveram ļoti nopietni. Zēns saņems atbilstošu sodu. Mēs gādāsim, lai tas vairs neatkārtotos. Un mēs tev sniegsim visu nepieciešamo palīdzību."

Konkrētajā situācijā, kad ir zināms, ka notikusi seksuāla vardarbība, nav pieļaujams, ka pedagogs vai cits profesionālis, kas nav speciāli apmācīts un kuram nav piešķirtas atbilstošas pilnvaras, tā vietā, lai nekavējoties iesaistītu Valsts policiju, izvērtē un iztaujā cietušo bērnu par piedzīvoto vardarbību. Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2011.gada 13.decembra direktīvas⁸⁹ 2011/93/ES par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu (turpmāk - Direktīva 2011/93/ES) 20.panta 3.punktu dalībvalstis veic vajadzīgos pasākumus, lai iespējamās seksuālās vardarbības vai izmantošanas izmeklēšanā cietušā bērna iztaujāšana (interview) tiek veikta, nepieļaujot nepamatotus kavējumus, tā notiek

⁸⁸ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.izdevums latviešu valodā, 166.-167.lpp.

⁸⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes 2011.gada 13.decembra direktīva 2011/93/ES par seksuālas vardarbības pret bērniem, bērnu seksuālas izmantošanas un bērnu pornogrāfijas apkarošanu, un ar kuru aizstāj Padomes pamatlēmumu 2004/68/TI. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/93/oj/?locale=LV>

minētajam nolūkam paredzētās vai pielāgotās telpās, to veic minētajam nolūkam īpaši apmācīti speciālisti, vai ar šādu speciālistu starpniecību, bērna iztaujāšanu skaits ir pēc iespējas mazāks un tās veic vienīgi tad, ja kriminālizmeklēšanas un kriminālprocesa nolūkā tās ir obligāti vajadzīgas. Transponējot Direktīvu Latvijas tiesību aktos, bērna pratināšana par pārciesto noziedzīgo nodarījumu tiek veikta saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 152. un 153.panta noteikumiem.

Arī gadījumos, kad pret bērnu īstenoto seksuālo vardarbību ir veicis cits bērns, kurš nav sasniedzis 14 gadu vecumu un tādēļ nav saucams pie kriminālatbildības, atbildīgo personu pienākums ir ziņot par notikušo Valsts policijai. Bērnam, kurš ir cietis no seksuālās vardarbības un atzīts par cietušo kriminālprocesā, saskaņā ar likuma "Par valsts kompensāciju cietušajiem" 3. panta otro daļu un ceturtās daļas 3.punktu ir tiesības uz valsts kompensāciju arī tad, ja noziedzīga nodarījuma izdarītājs saskaņā ar Krimināllikumu nav saucams pie kriminālatbildības. Bērnam saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 52.panta pirmo daļu ir tiesības saņemt valsts apmaksātu rehabilitāciju kā bērnam, kurš cietis no vardarbības. Karogu sistēmas grāmatā iekļautajos piemēros, kuros bērns ir cietis no cita bērna vardarbības⁹⁰, nav norādīts speciālistu pienākums nekavējoties vērsties Valsts policijā.

3.6. Sociāli nepieņemamas uzvedības atbalstīšana

Valsts policija atbildē tiesībsargam ir norādījusi, ka daļu no Karogu sistēmas grāmatā attēlotajām un aprakstītajām seksuāla rakstura darbībām var uzskatīt par sociāli nepieņemamu uzvedību, kuru nosaka apkārtējā vide un apstākļi, kādos tā tiek veikta (piemēram, nepiemērota vide, vecumam neatbilstoša uzvedība), taču Karogu sistēmas grāmatā šīs situācijas ir apzīmētas ar "zaļo karogu", kas nozīmē, ka uzvedība ir pozitīva un atbalstāma. Tas ir pretrunā ar Valsts policijas Galvenās kārtības policijas pārvaldes Prevencijas vadības biroja sagatavotajiem izglītojošajiem materiāliem.⁹¹

Piemēri no 2. pielikuma "Situācijas un attēli":

1.3 piemērs:⁹²

⁹⁰ 2.6 piemērs.

⁹¹ Valsts policijas 16.10.2023. atbildes vēstule Nr.20/CAnos/62505.

⁹² Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023.izdevums latviešu valodā, 126.-127.lpp.

“pārgērbjoties peldbaseina ģērbtuvēs, kāds deviņus gadus vecs zēns nostājas uz soliņa un sāk dejojot kails un kliedz: “Paskatieties, kā mans krāniņš šūpojas!” Visi domā, ka tas ir interesanti un smieklīgi.” Situācijai ir piešķirta zaļais karogs – tā ir atbalstāma un uz to nav jāreaģē.

4.3 piemērs:⁹³

“sešu 17 gadus vecu puīšu grupa ir skautu nometnē. Viņi ir aizgājuši vieni paši uz vienu no teltīm un masturbē cits cita klātbūtnē. Viņiem ir ļoti jautri.” Situācijai ir piešķirts zaļais karogs – tā ir atbalstāma un uz to nav jāreaģē, ja profesionālis izvēlas reaģēt, “atbildes reakcijai jābūt pozitīvai”.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 4.panta 1. punktu bērna tiesības tiek aizsargātas, lai sasniegtu sabiedrības interesēm atbilstošas vērtību orientācijas veidošanos un nostiprināšanos bērnam. Saskaņā ar likuma 23.panta piekto daļu bērnam jāievēro sabiedrībā pieņemtie uzvedības noteikumi. Dzimumorgānu izrādīšana vai seksuālu darbību veikšana publiskā vietā pārkāpj vispārpieņemtās uzvedības normas, par ko var sekot administratīvā atbildība saskaņā ar Administratīvo sodu likuma par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā 11.panta pirmo daļu. Arī gadījumos, kad bērni sociāli nepieņemamu vai sociāli riskantu uzvedību neveic publiskā vietā, par bērniem atbildīgajai personai ir pienākums reaģēt atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 4.panta 1. punktam. Par bērniem atbildīgie pieaugušie nedrīkst pieļaut un atbalstīt tādu bērnu seksuālo uzvedību, kas nebūtu sociāli pieņemama arī starp pieaugušajiem.

4. Karogu sistēmas metodes nepiemērotība bērnu seksuālās uzvedības izvērtēšanai Latvijā

Lielākā daļa Karogu sistēmas grāmatas 2.pielikumā ietverto situāciju piemēru, ar kuriem ilustrēts, kā praksē būtu jāizmanto Karogu sistēmas metode, nonāk pretrunā ar Latvijas tiesību aktiem.

Lai noteiktu, vai seksuālā uzvedība ir vai nav pieņemama, Karogu sistēmas metode izmanto sešus kritērijus: piekrišana; brīvprātīga iesaistīšanās; vienlīdzība; atbilstība attīstībai; atbilstība videi un apstākļiem un ietekme/kaitējums. Pamatojoties uz šiem kritērijiem un izmantojot bērna seksuālās attīstības tabulu, uzvedībai piešķir atbilstošu kategoriju, kuru apzīmē ar atbilstošas krāsas karogu.

⁹³ Turpat, 174.-175.lpp.

Ir četras kategorijas (karogi), kas apzīmē uzvedību diapazonā no pieņemamas līdz ļoti nopietni nepieņemamai.⁹⁴

Flāmu seksuālās veselības un HIV ekspertu organizācija SENSOA ir izstrādājusi līdzīgu karogu sistēmas metodi seksuālas uzvedības izvērtēšanai pieaugušajiem⁹⁵. Vērtējot pieaugušo seksuālo uzvedību, tādi apstākļi, kā piekrišana, brīvprātīga iesaistīšanās, vienlīdzība, atbilstība videi un apstākļiem un ietekme/kaitējums var būt izšķiroši, lai noteiktu, vai seksuāla rakstura attiecības starp pieaugušajiem būtu jāuztver par problemātiskām. Taču tiesībsargs uzskata, ka šāda sistēma ir nepiemērota bērnu seksuālās uzvedības izvērtēšanai.

Karogu sistēmas grāmatā ietvertajās Novērtēšanas vadlīnijās ir norādīts:

“Ja ir iesaistīts pieaugušais, viņš vienmēr ir lielākā mērā atbildīgs. Lai novērtētu mijiedarbību, mēs izmantojam pirmos trīs kritērijus. Izvērtējot pieaugušā uzvedību, ir jāņem vērā viņa izpratne par to, vai šāda uzvedība ir pieņemama vai ne (ņemot vērā viņa vecumu vai pieredzi)”.⁹⁶

Latvijas tiesiskā sistēma paredz, ka, ja pilngadīga persona iesaistās seksuālās darbībās ar sešpadsmit gadu vecumu nenasniegušu personu, iestājas kriminālatbildība neatkarīgi no tā, kāds vecums vai pieredze ir pilngadīgajai personai. Tiesībsargs vēš uzmanību, ka speciālisti šādos gadījumos nedrīkst izvērtēt ne bērna piekrišanu, ne brīvprātīgu iesaistīšanos, ne apstākļus, kas saistīti ar bērna vai pieaugušā brīvprātīgu iesaistīšanos, ne vienlīdzību, ne arī seksuālās uzvedības atbilstību vecumam, videi vai apstākļiem. Saskaņā ar Krimināllikumu neviena seksuāla uzvedība starp pieaugušo un sešpadsmit gadus vecumu nenasniegušu bērnu nav pieļaujama un tā prasa tūlītēju vēršanos Valsts policijā.

Karogu sistēmas metode nav piemērota arī, lai vērtētu 16 gadu vecumu nenasniegušu bērnu savstarpēju seksuālo uzvedību. Ja bērns savas mazgadības dēļ atrodas tādā stāvoklī, kura dēļ viņš nav spējīgs pretoties vai saprast ar viņu veikto seksuālo darbību raksturu, nav lietderīgi vērtēt, vai bērns šajās darbībās ir iesaistījies brīvprātīgi, vai ir sniedzis savu piekrišanu, vai pastāv vienlīdzība starp bērniem, kā arī nav nozīmes, kādos apstākļos un kādā vidē konkrētās seksuālās darbības ir notikušas. Saskaņā ar Latvijas normatīvajiem aktiem bērns nevar sniegt piekrišanu seksuālām

⁹⁴ Papardes zieda 22.11.2023. vēstule tiesībsargam reģistrēta ar Nr. 6-8/196.

⁹⁵ Flagsystem for adults. <https://flagsystem.org/flagsystem-for-working-with-adults>

⁹⁶ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023. izdevums latviešu valodā, 38.lpp.

darbībām pirms 16 gadu vecuma sasniegšanas.⁹⁷ Ja bērns ir cietis no seksuālās izmantošanas, viņam nepieciešams sniegt atbilstošu palīdzību, neatkarīgi no tā, vai seksuālā izmantošana notika starp bērnu un pieaugušo vai bērniem. Vecumam neatbilstoša bērnu seksuālā uzvedība var signalizēt par to, ka bērns, iespējams, ir ticis seksuāli izmantots vai pakļauts viņa attīstībai kaitīgam saturam (piemēram, pornogrāfijai vai citu seksualitātei). Vienīgais kritērijs, kurš atbilstoši Karogu sistēmas metodei varētu tikt pielietots, vērtējot 16 gadus nerasnieguša bērna seksuālo uzvedību, būtu “atbilstība vecumam un attīstībai”, taču tikai viena kritērija izmantošanu nevarētu uzskatīt par pilnvērtīgu bērna seksuālās uzvedības izvērtēšanu un kaitējošas seksuālās uzvedības atpazīšanas metodi. Savukārt, izmantojot visus sešus Karogu sistēmas metodē paredzētos vērtēšanas kritērijus, speciālisti visticamāk nonāks pie kļūdainiem secinājumiem un nespēs laicīgi atpazīt, reaģēt un novērst kaitējošu seksuālu uzvedību.

Tiesībsargs secina, ka Karogu sistēmas grāmatā aprakstītā Karogu sistēmas metode nav piemērota Latvijas tiesiskajai sistēmai un tās piemērošana veicinātu bērnu, kuri nav sasnieguši sešpadsmit gadu vecumu, seksuālās uzvedības neatbilstošu izvērtēšanu.

5. Bērnu seksuālās izmantošanas attēlu izplatīšanas riski

Karogu sistēmas grāmatas 2.pielikumā “Situācijas un attēli” ir 35 ilustratīvi attēliem, no kuriem 14 ir bērnu seksuālās izmantošanas attēli⁹⁸. Šajos attēlos ir attēloti bērni ar atkailinātiem bērnu dzimumorgāniem seksualizētā veidā, tai skaitā uzbudinātiem bērnu dzimumlocekļiem, tāpat dažos attēlos ir bērni, kurus seksuāli izmanto pieaugušais.

Bērnu seksuālās izmantošanas attēli ir kaitīgi ne tikai gadījumos, ja tajos attēloti reāli eksistējoši bērni, bet arī gadījumos, ja bērnu seksuālā izmantošana ir attēlota zīmējumā, animācijā vai tas ir digitāli radīts saturs, kurā attēlots reāli neeksistējoši bērni. Bērnu seksuālās izmantošanas attēlu pieejamība bērna un sabiedrības drošību apdraud vairākos veidos. Pirmkārt, tos var izmantot kā

⁹⁷ Skat. atzinuma 3.4.punktu.

⁹⁸ “Bērna seksuālās izmantošanas” materiālu termins ietver plašāku nozīmi nekā “bērna pornogrāfijas” materiālu termins. Bērnu seksuālās izmantošanas materiāli ietver arī jebkurus materiālus, kuri seksualizētā veidā attēlo bērnus un to iesaka izmantot juridiskā apzīmējuma “bērnu pornogrāfija” vietā, lai aptvertu visus gadījumus, kad tiek attēloti seksuāli izmantoti bērni, arī gadījumos, ja uz tiem neattiecas “bērnu pornogrāfijas” tvērums. Vairāk: Greijer S., and Doek, J. (2016) Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Interagency Working Group in Luxemburg, 296.p-297.p. Pieejams: <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/05/Terminology-guidelines-396922-EN-1.pdf>

bērna pavadināšanas rīku. Ja attēli kļūst pieejami bērniem, tie var radīt priekšstatu, ka arī bērni var iesaistīties seksuālās aktivitātēs, tai skaitā arī ar pieaugušajiem.⁹⁹ Otrkārt, tādu materiālu pieejamība var stimulēt fantāzijas par bērnu seksuālo izmantošanu, kas, kā ir norādīts vairākos pētījumos, var veicināt seksuālu vardarbību pret bērnu.¹⁰⁰ Treškārt, šādu attēlu pieejamība normalizē cilvēku attieksmi pret bērnu seksuālo izmantošanu, atņemot tam “tabu” statusu, kas savukārt var novest pie bērnu seksuālās izmantošanas un eksploatācijas normalizācijas un aizkavēt sabiedrības reaģēšanu uz bērnu seksuālo izmantošanu.¹⁰¹ Tādējādi jebkurai iestādei, organizācijai vai personai, jādara viss iespējamais, lai šādu materiālu aprīte, pat ja tā notiek atbilstoši likumam, tiktu maksimāli ierobežota un pieļauta tikai izņēmuma gadījumos.

Tiesībsarga ieskatā Karogu sistēmas grāmatā ietvertie bērnu seksuālās izmantošanas attēli nav nepieciešami, lai sasniegtu mērķi – izglītotu speciālistus, kā pareizi izvērtēt bērnu seksuālo uzvedību. Šādu attēlu izmantošanas negatīvās sekas – bērnu seksuālās izmantošanas normalizēšana – dominē pār šāda materiāla izmantošanas starp jomas speciālistiem iespējamo ieguvumu.

6. Valsts un pašvaldību institūciju atbildība bērnu tiesību nodrošināšanā

6.1. Diskusiju rīks vai seksuālās uzvedības novērtēšanas sistēma?

Gan ministrijas, VBTAI un Papardes zieds ir sniegušas, gan arī Karogu sistēmas grāmatā ir ietverta pretrunīga informācija par to, kādiem mērķiem Karogu sistēmas grāmata ir paredzēta. No vienas puses tiek apgalvots, ka Karogu sistēmas grāmata un ar to saistītās mācības ir vērstas uz diskusiju rosināšanu, bet no otras puses - tās mērķis ir ieviest Latvijā Karogu sistēmas metodi, ar kuras palīdzību valsts un pašvaldības iestāžu darbinieki varētu izvērtēt bērnu seksuālo uzvedību, kā arī veidot iestādes rīcības politiku.

⁹⁹ Greijer S., and Doek, J. (2016) Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Interagency Working Group in Luxemburg, 41.-42. p.

¹⁰⁰ Joseph Birke & Rebecca Bondü. (2023) From Fantasy to Reality: Self-Reported Aggression-Related Sexual Fantasies Predict Sexually Sadistic Behavior beyond Indirect and Direct Measures of Sexual Preference. The Journal of Sex Research 60:4, pages 558-573.

¹⁰¹ Greijer S., and Doek, J. (2016) Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Interagency Working Group in Luxemburg, 296.p-297.p.

Veselības ministrija un Labklājības ministrija ir norādījušas, ka Karogu sistēmas grāmatas mērķis ir veicināt diskusiju par seksuālo uzvedību.

Arī VBTAI tiesībsargam sniegtajā atbildē norāda, ka “grāmatas saturs būtība vērsta uz diskusijas rosināšanu, nevis pieņemama kā absolūta un neapstrīdama informācija, pēc kuras imperatīvi jāvadās katra gadījuma analīzē [...] VBTAI, izvērtējot biedrības organizētās apmācības, atzinīgi vērtē “Karogu sistēmas” būtību un galvenos principus, tai pat laikā atzīstot, ka apmācību laikā par dažām detaļām kopumā raisījās plašas diskusijas.”¹⁰²

Taču VBTAI tīmekļvietnē ir norādīts, ka šī gada augustā ir notikušas mācības VBTAI speciālistiem un ka “Karogu sistēmas metode būs būtisks darba instruments gan Uzticības tālruņa, gan Bērna mājas programmas, gan citiem VBTAI speciālistiem ikdienas darbā.”¹⁰³

Arī pati Karogu sistēmas grāmata šajā ziņā rada pretrunas, jo grāmatas ievadā Papardes zieda vadītāja I.Ķelle un klīniskā psiholoģe Kristiāna Kalniņa norāda, ka “Nekas no uzrakstītā nav jāpieņem kā absolūta patiesība. Materiāls rosina veidot diskusijas par seksualitāti, par vēlmēm un robežām, kā arī par to, kāda ir nepieņemama seksuālā uzvedība bērnu un jauniešu starpā”.¹⁰⁴

Tajā pašā laikā grāmatā ir norādīts, ka Karogu sistēma “paredzēta visiem pedagogiem un profesionāļiem, kas strādā ar bērniem un jauniešiem līdz 18 gadu vecumam”¹⁰⁵ un tā “tika izstrādāta, lai pastāvīgi uzlabotu izglītības (un profesionālo) praksi”¹⁰⁶. Papardes zieds atbildē tiesībsargam ir norādījis, ka “grāmatā aprakstītā Karogu sistēma kopā ar pavadošu, tās pielietojumu skaidrojošu izglītojošu semināru, nodrošina strukturētu atbalstu profesionāļiem, veidojot bērnu un jauniešu seksuālās uzvedības un pret viņiem vērstas seksuālās uzvedības novērtēšanas sistēmu”.¹⁰⁷

¹⁰² VBTAI 17.10.2023. atbilde tiesībsargam Nr. 1-8/3301.

¹⁰³ Bērna mājā apgūst Flagsystem jeb karogu sistēmas metodi, publicēts 30.08.2023. Pieejams: <https://www.bti.gov.lv/lv/jaunums/berna-maja-apgust-flagsystem-jeb-karogu-sistemas-metodi>

¹⁰⁴ Fransa, Erika. Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību. Rīga: Papardes zieds, 2023. izdevums latviešu valodā, 7.lpp.

¹⁰⁵ Turpat, 12.lpp.

¹⁰⁶ Turpat, 15.lpp.

¹⁰⁷ Papardes zieda 22.11.2023. vēstule tiesībsargam reģistrēta ar Nr. 6-8/196.

Arī psiholoģijas zinātņu doktore Diāna Zande atbildē tiesībsargam par Karogu sistēmas grāmatu ir norādījusi, ka

“Šī mācību grāmata domāta profesionāļiem, kuri ir piedalījušies mācībās par tās izmantošanu praksē, lai palīdzētu risināt situācijas, kuras realitātē notiek bērnu un jauniešu ikdienā, bet šo situāciju tūlītējai izvērtēšanai un reaģēšanai pieaugušajiem trūkst rīku.”¹⁰⁸

Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centri, par kuru uzraudzību atbild VBTAI¹⁰⁹, sadarbībā ar Papardes ziedu 2023. gadā rīkoja mācības atbalsta centru sociālajiem darbiniekiem un psihologiem, kuri strādā ar bērniem. Mācību programmā norādīts, ka šo mācību mērķis ir “apmācīt pedagogus, audžuģimenes, sociālos darbiniekus un citus profesionāļus, kuri strādā ar bērniem līdz 18 gadu vecumam, lai šie profesionāļi spētu izvērtēt bērnu seksuālo uzvedību un atšķirt, kura uzvedība ir atbilstoša bērna attīstībai un kad tā kļūst transgresīva. Tāpat šīs apmācības palīdz saprast, kā reaģēt konkrētās situācijās uz bērnu seksuālo uzvedību, kā sarunāties ar bērniem, vecākiem un citiem iesaistītajiem un kā veidot rīcības politiku savā organizācijā.”¹¹⁰

Secināms, ka Karogu sistēmas grāmatā aprakstītā Karogu sistēmas metode, lai arī tā ir izraisījusi diskusijas starp speciālistiem, bija paredzēta un arī tika izmantota, lai izveidotu seksuālās uzvedības novērtēšanas sistēmu iestādēs, kuras nonāk saskarsmē ar bērniem. VBTAI nav varējusi atpazīt šajā metodē ietvertās pretrunas ar bērnu tiesību aizsardzības aktiem, lai gan iestādes pārstāvji ir piedalījušies ar Karogu sistēmas metodi saistītajās mācībās un saņēmuši Karogu sistēmas grāmatu. VBTAI nav sniegusi izvērtējumu par Karogu sistēmas grāmatas atbilstību tiesību aktiem arī pēc tiesībsarga aicinājuma to veikt.

6.2. Atbildīgo ministriju izpratnes trūkums par seksuālās izglītības tvērumu

Veselības ministrija, kurai tiesībsargs lūdza sniegt informāciju par to, vai tās speciālisti ir apmācīti, izmantojot Karogu sistēmas metodi, kā arī sniegt savu viedokli par tiesībsarga konstatētajiem iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem, atbildē norādīja, ka, lai sagatavotu speciālistus, kas strādā ar bērniem un jauniešiem, darbam ar Karogu sistēmas metodi, kā arī nostiprinātu speciālistu zināšanas, iemaņas un prasmes, Papardes zieds ministrijas darbiniekiem organizēja divu

¹⁰⁸ D. Zandes 03.11.2023. atbilde tiesībsargam reģistrēta ar Nr. 6-8/179.

¹⁰⁹ Ministru kabineta 2021. gada 7. septembra noteikumu Nr. 611 "Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas nolikums" 2.4. punkts.

¹¹⁰ 2023.gada 27.-28.aprīļa pilnveides mācības Atbalsta centru sociālajiem darbiniekiem un psihologiem “Bērnu un jauniešu seksualitāte Saprast. Vērtēt. Rīkoties” programma.

dienu mācības par bērnu un jauniešu seksuālās uzvedības novērtēšanu un vecumposmam neatbilstošu, kaitējošu uzvedību.¹¹¹

Izglītības un zinātnes ministrija norādīja, ka Valsts izglītības satura centra (turpmāk – VISC) amatpersona 2023. gada 13. un 14. martā piedalījās biedrības rīkotajā seminārā vispārizglītojošo iestāžu pedagogiem “Bērnu un jauniešu seksualitāte. Saprast. Vērtēt. Rīkoties”, kura laikā saņēma Karogu sistēmas grāmatu, bet 2023. gada 8. un 9. jūnijā VISC organizēja profesionālās kompetences pilnveides semināru “Jauniešu seksualitāte. Saprast. Vērtēt. Rīkoties” dienesta viesnīcu audzinātājiem, kuru īstenoja Papardes zieds. Seminārā piedalījās 20 dalībnieki un semināra ietvaros saņēma Karogu sistēmas grāmatu. Izglītības un zinātnes ministrija tiesībsargam norādīja, ka “biedrības materiāls ir izstrādāts atbilstoši mērķim – atbalstīt pedagogus un skolu atbalsta personālu bērnu un jauniešu seksuālās uzvedības novērtēšanā atbilstoši vecumposmam.”¹¹²

Veselības ministrija un Izglītības un zinātnes ministrija atsaucās uz Papardes zieda autoritāti, kas jau gandrīz 30 gadus visā Latvijā sekmīgi strādā reprodūktīvās veselības un tiesību jomā un šo gadu laikā ir sniegusi ievērojamu ieguldījumu sabiedrībā. Veselības ministrija atbildē tiesībsargam norādīja, ka “bērniem ir jānodrošina vajadzībām atbilstoša aprūpe un veselības aizsardzība, tai skaitā seksuālās un reprodūktīvās veselības jomā, kam tostarp atbilst biedrības “Papardes zieds” pieeja, izglītojot speciālistus, kas strādā ar bērniem minētajos jautājumos.”¹¹³

Savukārt Izglītības un zinātnes ministrija atbildē tiesībsargam vērsa uzmanību uz ministrijas bažām par bērna tiesību uz seksuālo izglītību ierobežošanu un aicināja tiesībsargu izvērtēt un nepieļaut, ka bērnu seksuālās izglītošanas jomā tiktu veicināta negatīva sabiedrības attieksme.

Tiesībsarga ieskatā negatīva sabiedrības attieksme tiks veicināta, ja atbildīgās ministrijas nepildīs savu pienākumu nodrošināt bērna tiesības uz seksuālo izglītību atbilstoši seksuālās izglītošanas mērķiem.¹¹⁴ Bailes no sabiedrības negatīvās reakcijas ir ne tikai kavējušas bērna tiesībām atbilstošas seksuālās izglītošanas nodrošināšanu bērniem, bet arī pieļāvušas, ka ministrijas

¹¹¹ Veselības ministrijas 13.11.2023. atbilde tiesībsargam Nr. 4-10e-PAD/23/89.

¹¹² Izglītības un zinātnes ministrijas 08.11.2023. atbilde tiesībsargam Nr. 01-15.1/5039.

¹¹³ Veselības ministrijas 13.11.2023. atbilde tiesībsargam Nr. 4-10e-PAD/23/89.

¹¹⁴ Skat. atzinuma 1.punktu.

nekritiski attiecas pret jebkuriem nevalstisko organizāciju materiāliem. Šādu situāciju nevar uzskatīt par atbilstošu bērna interesēm.

6.3. Papardes zieda tiesības uz vārda brīvību un valsts pārvaldes pienākums darboties saskaņā ar likumu

Papardes zieds pirmajā atbildē tiesībsargam norādīja:

“[Papardes zieds] kā pieredzējusi organizācija [seksuālās audzināšanas] jomā ļoti rūpīgi un vienmēr ir ievērojusi gan starptautiskos cilvēktiesību dokumentus, gan Latvijas nacionālos tiesību aktus bērnu tiesību aizsardzības jomā un cilvēku veselības tiesību jomā. Līdz ar to biedrībai “Papardes zieds” nav šaubu, ka arī šis konkrētais materiāls (Flagsystem jeb karogu sistēmas metode) ir pilnībā atbilstošs Latvijas tiesību aktiem”.¹¹⁵

Savukārt otrajā vēstulē tiesībsargam Papardes zieds norādīja, ka

“Situāciju aprakstiem pievienotie uzvedības vērtējumi un karogu sistēmas piemērošanas rezultāti nevar tikt vērtēti pēc kritērija “atbilstība Latvijas nacionālajiem tiesību aktiem”, jo no grāmatas satura nepārprotami ir redzams, ka tā ir tulkota no angļu valodas un sagatavota Beļģijā (..) Piemēri un iespējamās profesionāļu atbildes reakcijas nav adaptētas Latvijas tiesību sistēmai.”

Secināms, ka Papardes ziedam ir mainīgi uzskati par metodiskā materiāla atbilstību Latvijas tiesību aktiem, kā arī tas sniedz pretrunīgu informāciju par to, kādiem mērķiem ir paredzēta Karogu sistēmas grāmatā aprakstītā metode (diskusiju rīks vai seksuālās uzvedības novērtēšanas sistēma).¹¹⁶

Tiesībsargs vērs uzmanību, ka Papardes zieds ir nevalstiska organizācija (biedrība), kurai ir tiesības uz vārda brīvību. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka vārda brīvība attiecas ne tikai uz informāciju vai idejām, kas tiek uztvertas labvēlīgi, bet arī uz informāciju vai idejām, kas apvaino, satrauc vai šokē valsti vai jebkuru sabiedrības grupu.¹¹⁷ Papardes ziedam, īstenojot savas tiesības uz vārda brīvību, ir tiesības izplatīt arī tādus materiālus un informāciju, kas būtu pretrunā ar nacionālajiem tiesību aktiem un rosinātu diskusiju par bērnu seksuālajām attiecībām. Tāpat biedrībai ir tiesības izplatīt ārvalstīs izdotos materiālus par bērnu seksuālās uzvedības izvērtēšanu,

¹¹⁵ Papardes zieda 28.09.2023. atbilde tiesībsargam, reģistrēta ar Nr. 6-8/164.

¹¹⁶ Skat. atzinuma 6.1.punktu.

¹¹⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Handyside v. the United Kingdom, 07.12.1976.

kuros ietvertais saturs neatbilst un nav pielāgots Latvijas tiesību sistēmai, tādējādi veicinot diskusiju vai informējot sabiedrību par ārvalstīs atrodamiem izglītojošiem materiāliem.

Turpretim valsts pārvalde (VBTAI speciālisti, Uzticības tālruna, Bērna mājas darbinieki, Atbalstu centru darbinieki, pedagogi, sociālie darbinieki u.c. valsts vai pašvaldību iestāžu darbinieki) ir pakļauta likumam un tiesībām. Tā darbojas normatīvajos aktos noteiktās kompetences ietvaros. Valsts pārvalde savas pilnvaras var izmantot tikai atbilstoši pilnvarojuma jēgai un mērķim.¹¹⁸

Karogu sistēmas grāmatas vāka iekšējā atvērumā norādīts:

“Ir darīts viss iespējamais, lai šajā grāmatā sniegtā informācija būtu precīza un ticama. Ne Sensoa, ne autors un izdevējs nevar uzņemt atbildību par jebkādam neērtībām, kas varētu rasties iespējamu neprecizitāšu dēļ, ar kurām lasītāji var saskarties šajā grāmatā.”

Tiesībsargs vērš uzmanību, ka Papardes zieds nenes atbildību par materiāla saturu, jo, īstenojot savas tiesības uz vārda brīvību, Papardes zieds var izplatīt materiālus, kuru saturs neatbilst valsts tiesību aktiem, ja vien tas nepārkāpj Krimināllikumā noteiktos ierobežojumus un tiešā veidā neaizskar bērna tiesības un intereses.¹¹⁹ Turklāt grāmatas latviešu valodas izdevuma redaktore jau grāmatas ievadā ir norādījušas, ka “Nekas no uzrakstītā nav jāpieņem kā absolūta patiesība.”

Atbildība par tiesību aktiem neatbilstošu rīcību būs valsts pārvaldes darbiniekiem, kas darbā ar bērniem konkrētās situācijās neatbilstoši reaģēs uz bērnu seksuālo uzvedību un izveidos tādu rīcības politiku savā organizācijā, kas neatbilst normatīvajiem aktiem.

Valsts pārvaldes pienākums ir nepieļaut, ka par valsts un pašvaldību budžeta līdzekļiem tās pakļautībā esošās amatpersonas un darbinieki tiek apmācīti ar materiāliem, kas neatbilst Latvijas tiesiskajam regulējumam. Tas neatbilst ne labas pārvaldības principam, ne arī bērnu interešu principam. **Valsts pārvaldes pienākums ir mācīt amatpersonas un darbiniekus rīkoties atbilstoši Latvijā spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem, jo tiesiska un likumam pakļauta valsts pārvalde ir demokrātiskas valsts pamatā.**

¹¹⁸ Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10.panta pirmā un ceturtā daļa.

¹¹⁹ Šajā gadījumā materiāls tiek izplatīts pieaugušajiem, ne bērniem.

6.4. Labklājības ministrijas kā bērnu tiesību politikas veidotājas atbildība

Labklājības ministrijas funkcijas ir izstrādāt un koordinēt bērnu un ģimenes tiesību politikas īstenošanu, kā arī veicināt bērniem un ģimenei labvēlīgas vides veidošanos valstī. Šajā sakarā tā izstrādā attīstības plānošanas dokumentus.¹²⁰ Taču atbildē tiesībsargam Labklājības ministrija norādīja, ka ministrija Papardes zieda un Dardedzes metodisko materiālu nav izmantojusi politikas plānošanas dokumentos vai normatīvo aktu izstrādē, vadlīnijās, tā nav iepazinusies ar organizāciju piedāvāto saturu un nav informēta par organizāciju piedāvātajiem materiāliem.

Arī VBTAI, kas ir labklājības ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kas nodrošina normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību un kontroli bērnu tiesību un interešu aizsardzības jomā¹²¹, ir norādījusi, ka tā neveic apkopojumu, cik un kādus materiālus darbinieki izmanto darba pienākumu veikšanai, tāpat VBTAI neveic dažādu nevalstisko organizāciju izdoto materiālu salīdzinājumu.

Izvērtējumā par “Iespējamo seksuālo vardarbības gadījumu apzināšanu ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem”, kuru veica Dardedze ar Labklājības ministriju noslēgtā līguma ietvaros, secināts, ka

“Seksuālā vardarbība pret bērnu prasa cita veida (un bieži sarežģītākus) atpazīšanas, ziņošanas un intervences pasākumus. Šobrīd seksuālās vardarbības pret bērnu novēršanas posmos iztrūkst kritēriju un vadlīniju šīs vardarbības atpazīšanā, atpazīto pazīmju izvērtēšanā un uz rezultātu vērstu intervences plānu izstrādē. Kā rāda pētījuma rezultāti, paļaušanās uz speciālistu pieredzi un izpratni vien neļauj šos vardarbības gadījumus efektīvi atpazīt, kritiski izvērtēt un reaģēt.”¹²²

Izvērtējuma ieteikums ir izveidot Latvijas situācijai adaptētu vadlīniju un algoritmu pieejamību, kas atvieglotu speciālistu darbu ar šiem vardarbības gadījumiem.¹²³

¹²⁰ Ministru kabineta 2004. gada 27. janvāra noteikumi Nr. 49 "Labklājības ministrijas nolikums".

¹²¹ Ministru kabineta 2021. gada 7. septembra noteikumi Nr. 611 "Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas nolikums" 1.punkts. <https://likumi.lv/ta/id/325955>

¹²² Labklājības ministrijas un Centra "Dardedze Izvērtējums par "Iespējamo seksuālo vardarbības gadījumu apzināšanu ārpus ģimenes aprūpē esošiem bērniem", 2021.gads, 30.lpp.

¹²³ Turpat.

Labklājības ministrija kā par valsts politiku bērnu tiesību jomā atbildīgā iestāde ir atstājusi novārtā jautājumus, kas skar speciālistu prasmi atpazīt kaitējošu seksuālo uzvedību un tādējādi preventīvi aizsargātu bērnus no viņu veselībai un attīstībai kaitīgas uzvedības.

Ar šo atzinumu pārbaudes lietu pabeidzu, secinot:

1. Latvijā trūkst normatīvajiem aktiem atbilstošu metodisko materiālu profesionāļiem, kas strādā ar bērniem, bērnu seksuālās uzvedības izvērtēšanai. Šāda pieeja ne tikai kaitē valsts ilgtermiņa politikai attiecībā uz bērnu aizsardzību, bet arī pieļauj, ka valsts un pašvaldību iestāžu darbiniekiem un citiem profesionāļiem, kas strādā ar bērniem un jauniešiem, kā darba instruments tiek izplatīti bērnu tiesībām neatbilstoši materiāli.
2. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai trūkst iekšēja kontroles mehānisma, kā atpazīt un laicīgi apturēt bērnu tiesību nodrošināšanai neatbilstošu saturu un uz tā pamata veidoto profesionāļu, kuri strādā ar bērniem, apmācību par bērnu seksuālās uzvedības izvērtēšanu.
3. Dardedzes metodiskais materiāls ir izveidots ar mērķi atpazīt un izvērtēt kaitējošu seksuālo uzvedību, ko veic viens vai vairāki bērni, savukārt Papardes zieda metodiskais materiāls ir paredzēts, lai atpazītu un izvērtētu seksuālo uzvedību, ko veic viens vai vairāki bērni, vai pieaugušais pret bērnu. Dardedzes metodiskais materiāls "Kaitējoša seksuāla uzvedība bērnu vidū: vispārīga rokasgrāmata speciālistiem" atbilst Latvijas tiesību aktiem. Papardes zieda grāmata "SENSOA Karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību" neatbilst Latvijas tiesību aktiem.
4. Pārbaudes lietā grāmatā "SENSOA Karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību" konstatētas šādas neatbilstības Latvijas tiesību aktiem:
 - 4.1. Pornogrāfijas materiālu pieejamības bērnam pieļaušana (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50.panta otrā daļa, Pornogrāfijas ierobežošanas likuma 4.panta otrā daļa).
 - 4.2. Bērna pornogrāfiska materiāla vai priekšnesuma izveides riska pieļaušana (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50.panta piektā daļa, Pornogrāfijas ierobežošanas likuma 4.panta otrā daļa, Krimināllikuma 166.panta otrā daļa).
 - 4.3. Noziedzīga nodarījuma pret bērnu attaisnošana un aicinājums pieaugušajam pavest netiklībā mazgadīgu bērnu (Krimināllikuma 160.panta ceturtā daļa un 162.panta otrā daļa).

- 4.4. Kaitējošas seksuālās uzvedības atbalstīšana (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 15.panta otrā daļa).
 - 4.5. Bērna, kas cietis no seksuālas vardarbības, izvērtēšana un atbildīgo personu neatbilstoša reaģēšana (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 52.patna trešās daļas 3.punkts, 72.panta piektās daļas otrais punkts un panta septītā daļa, 73.panta pirmā un otrā daļa, Kriminālprocesa likuma 7.panta pirmā daļa).
 - 4.6. Sociāli nepieņemamas uzvedības atbalstīšana (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 4.panta 1.punkts, 23.panta piektā daļa, Administratīvo sodu likuma par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā 11.panta pirmā daļa).
5. Latvijā Karogu sistēmas metode nav piemērota bērnu, kuri nav sasnieguši sešpadsmit gadu vecumu, seksuālās uzvedības izvērtēšanai. Pamatojumu skatīt atzinuma 4. punktā.
6. Karogu sistēmas grāmatā iekļauto bērnu seksuālās izmantošanas attēlu pieejamība var apdraudēt bērnu un sabiedrības drošību, jo tā normalizē cilvēku attieksmi pret bērnu seksuālo izmantošanu, atņemot tam "tabu" statusu, kas savukārt var novest pie bērnu seksuālās izmantošanas normalizācijas un aizkavēt sabiedrības reaģēšanu uz bērnu seksuālo izmantošanu.
7. Papardes ziedam trūkst pietiekamas izpratnes par nacionālajiem bērnu tiesību aizsardzības aktiem. Pamatojumu skatīt atzinuma 3. un 4. nodaļā.
8. Veselības ministrijai un Izglītības un zinātnes ministrijai jāuzlabo izpratne par bērnu tiesību uz seksuālo izglītību tvērumu un riskiem, ko rada tiesību aktiem neatbilstoša seksuālā izglītība.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65.² panta 3. punktā noteikto, ka tiesībsargs iesniedz priekšlikumus, kas veicina bērna tiesību ievērošanu, aicinu:

Bērnu aizsardzības centru¹²⁴:

1. uzlabot spējas izvērtēt izglītojošo, informatīvo vai cita veida materiālu atbilstību bērnu tiesību aizsardzības aktiem;
2. konstatējot normatīvajam regulējumam neatbilstošu saturu, nekavējoties rīkoties, lai profesionāli, kas strādā ar bērniem, un informācijas sniedzējs ievēro normatīvos aktus bērnu tiesību jomā;
3. nepieļaut, ka Karogu sistēmas grāmatā ietvertā Karogu sistēmas metode tiktu izmantota darbā ar bērniem, kas nav sasnieguši 16 gadu vecumu.

Izglītības un zinātnes ministriju un Veselības ministriju:

1. nodrošināt, ka bērniem ir pieejama kvalitatīva un vecumam atbilstoša seksuālā izglītība, kas viņus pasargātu no kaitējošas seksuālās uzvedības un seksuālas izmantošanas, kā arī veicinātu bērnu spējas rīkoties seksuāli atbildīgi;
2. nepieļaut, ka Karogu sistēmas grāmatā ietvertā Karogu sistēmas metode tiktu izmantota darbā ar bērniem, kas nav sasnieguši 16 gadu vecumu.

Labklājības ministriju:

1. iekļaut politikas plānošanas dokumentos un īstenot pasākumus, kas skar bērnu aizsardzību no kaitējošas seksuālas uzvedības, veicina kaitējošas seksuālas uzvedības atpazīšanu un atbilstošu reaģēšanu;
2. izstrādāt Latvijas situācijai adaptētas vadlīnijas un algoritmus profesionāļiem bērnu seksuālās izmantošanas atpazīšanai, atpazīto pazīmju izvērtēšanai un uz rezultātu vērstu intervences plānu izstrādāšanai atbilstoši izvērtējuma "Iespējamo seksuālo vardarbības gadījumu apzināšanu ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem" ieteikumiem;
3. īstenot profesionāļiem domātas metodikas seksuālās vardarbības pret bērnu atpazīšanai, novērtēšanai un uz rezultātu vērstu intervences pasākumu nodrošināšanai izstrādi. Lai nodrošinātu vienotu profesionāļu izpratni, izstrādāt metodisko materiālu, kā arī klātienēs un tiešsaistes mācību programmas;

¹²⁴ Līdz 31.12.2023. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija.

4. nepieļaut, ka Karogu sistēmas grāmatā ietvertā Karogu sistēmas metode tiktu izmantota darbā ar bērniem, kas nav sasnieguši 16 gadu vecumu.

Lūdzu līdz 2024. gada 1. maijam informēt tiesībsargu par paveikto un plānoto rekomendāciju ieviešanā.

Biedrību “Papardes zieds” aicinu:

1. Nerīkot mācības speciālistiem darbā ar bērniem, balstoties uz Latvijas tiesību aktiem neatbilstošo E. Fransas grāmatā “Sensoa karogu sistēma: kā reaģēt uz bērnu un jauniešu seksuālo uzvedību” aprakstīto metodi un ilustratīvajiem piemēriem;
2. Ņemot vērā, ka biedrība sniedz konsultācijas, tai skaitā arī bērniem, par bērnu seksuālo veselību un reproduktīvajām tiesībām, saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 5.pantā apgūt speciālās zināšanas bērnu tiesību aizsardzības jomā.

Tiesībsargs

Juris Jansons